

**-DROGY-
CELOSVĚTOVÝ PROBLÉM**

1. HISTORIE

Droga, původně sušený rostlinný nebo živočišný materiál, určený k léčebnému použití.

V první části přednášky budeme vycházet z této definice.

ŠAMANI.

Soubory symbolů či náboženství loveckých společenství jsou ve svém základě šamanské. Ve středu šamanské víry stojí osobnost šamana s exatickou zkušeností, která je výhradně jeho vlastní, v jeho ústřední roli věštce, kouzelníka, básníka, pěvce, umělce proroka lovu a počasí, udržovatele tradic a léčitele tělesných i duševních poruch. **Často, i když ne vždy a všude, byly při šamanském exatickém snu užívány posvátné halucinogenní rostliny.** Tyto rostliny jsou podle víry přírodních lidí nadány nadpřirozenými silami proměny, vládnoucími životní síle či „duchovní“ podstatě. Je mimo debatu, že šamanismus je opravdu velmi starý. Archeologické nálezy například dokládají, že něco velmi podobné šamanskému náboženství dochovaných loveckých společenství existovalo již ve světě neandrtálců v Evropě a Asii před více než 50 000 lety. *V jeskyni ŠANIDAR v severním Iráku objevili archeologové stopy osmi druhů kvetoucích rostlin v nálezů kostry dospělého muže. Z osmi rostlinných zbytků nalezených v pohřebišti byl určen mimo jiné i chvojník (EPHEDRA), což je bylina obsahující efedrin.* Je tedy možné, že šamani od samých počátků užívali psychedelické síly skryté v přírodním okolí. Tato možnost je o to pravděpodobnější, že sobi, s nimiž člověk zprvu jako lovec a později chovatel žil v úzkém sepětí po desítky tisíc let, mají ve vyjimečné oblibě, která dosahuje až k bodu opojení, halucinogenní muchomůrku červenou, což je jev, jenž jen těžko mohl ujít pozornosti.

V pátém století před naším letopočtem se dostal Řek Herodot až k dnešnímu ústí Dněpru, kde sídlil kmen Skýtů. Herodot zjistil, že tito pastevcí sklízí semena konopí, a jak zaznamenává ve své zprávě, „zalézají pod své kožené stany, rozpálí kameny, na ně naházejí konopná semena a kouř vdechují. Jsou to výpary, jaké nejsou známy v žádné helénské lázni. Skýtové si je však velice libují. To je jejich jediná lázeň, neboť vody se štítí a v té se nekoupou nikdy.“

Podobný případ lze odvodit ve využití konopí jakožto omamné látky v prehistorické Evropě. Semínka konopí byla nalezena na různých neolitických nalezištích v Německu, Švýcarsku, Rakousku a Rumunsku. Stejně jako opiové makovice rostlo konopí jako plevel v blízkosti pravěkých osad, což bylo jednou z příčin jeho zdomácnění. Ačkoli konopí lze pěstovat k mnoha účelům (olej, vlákna, hrubý textil), zdá se pravděpodobné, že mělo ještě další úlohu v prehistorickém světě a to zejména jako omamná látka. V několika místech Evropy byly nalezeny ozdobné keramické nádoby ve tvaru polypodních mís, pocházející z počátku třetího tisíciletí před naším letopočtem. Je možné, že tyto mísy byly spalovacími nádobkami k rituálnímu pálení omamné látky.

MEDICÍNA.

Péče o zdraví je staré jako lidstvo samo. Zdraví a nemoc, život a smrt - to byla po celá staletí nejen častá témata úvah, ale i zdroj houževnaté snahy o přemožení nemoci a oddálení smrti. Tady může historie drog pokračovat.

Úloha opia ve starověku je spolehlivě známa. Existují o něm zmínky v písemných památkách Egypta, Asýrie a Řecka. Egyptské lékařské texty vyjmenovávají mezi mnoha použitými opia jeho sedativní účinky utišující bolesti při poraněních, abscesech a potížích s pokožkou vlasů. I pro Římany, jak uvádí Plinius, bylo opium všelékem.

Opium :“Božský lék proti bolesti“. Účinky opia na lidský organismus popsal podrobně až římský dvorní lékař a učenec Scribonius LARGUS na přelomu letopočtu. Lékaři ve starém Římě již předepisovali opiové přípravky ve formě pilulek, čípků, klystýrů a zábalů. Zmiňují se o tom díla všech známých antických autorů. Tak například věhlasný řecký lékař a anatom GALENOS napsal, že opium je nejsilnějším ze všech známých léků, ale také nebezpečným prostředkem, který může při předávkování způsobit „věčný spánek“. Podle Galéna způsobovalo opium „chladnutí těla“, které mohlo přivodit i smrt. Ve svých předpisech proto doporučoval podávat opium jenom v malých dávkách. Z opia byla připravována celá řada tisících léčiv. Nejznámějším opiovým přípravkem se v antice potom stalo takzvané thébské opium, které bylo vyváženo do celého Středomoří z Horního Egypta.

V Evropě začíná nauka o drogách za vlády Karla Velikého (768-814). Rozlišuje se pěstování léčivých rostlin a při této příležitosti proniká mezi „lékařské potřeby“ i řada narkotik jejichž výroba, i když nevýznamná, zaznamenává okamžik, kdy se na starém kontinentu začínají šířit omamné jedy.

V XV. století vyšlo v Itálii obsažné dílo „**Compendium Saladini**“, významná farmakopea, kterou odborníci se zájmem studovali. Jednou z vůdčích postav té doby se stal německý lékař a filozof T. B. von Paracelsus, který svým dílem otevřel cestu nových badatelských možností v oblasti drog..

HAŠIŠ

Historie hašiše je dobře doložena. **Již kolem roku 2000 před Kristem za vlády legendárního císaře Šen-nunga se psalo o tom, že „požívači konopí uvidí d'ábly“ (budou mít halucinace).**

V pátém století před naším letopočtem se dostal Řek Herodot až k dnešnímu ústí Dněpru, kde sídlil kmen Skýtů. Herodot zjistil, že tito pastevci sklízají semena konopí, a jak zaznamenává ve své zprávě, „zalézají pod své kožené stany, rozpálí kameny, na ně naházejí konopná semena a kouř vdechují. Jsou to výpary, jaké nejsou známy v žádné helénské lázni. Skýtové si je však velice libují. To je jejich jediná lázeň, neboť vody se štítí a v té se nekoupou nikdy.“

Ještě před rokem 200 po Kristu zaznamenal řecký lékař Galenos rozšířené využití konopí do dortů a dalších pochutin s cílem vyvolat veselou náladu na večírcích.

Rostlina zcela jistě pochází ze Střední Asie a původně si lidé vážili jejího silného vláknitého stonku. Zbytky konopného provazu z období kolem roku 3000 před Kristem se našly v Turkestánu. Semena byla také důležitým zdrojem bílkovin a oleje, který se v biblických časech dával do lamp.

Až do doby velmi nedávné se konopí používalo především k výrobě provazu. Na dodávkách dobrých konopných provazů také závisel rozvoj britského námořnictva od dob Jindřicha VIII v 15. století. Cannabis sativa se pěstovala jako vláknitá rostlina v římské Galii a pravděpodobně také v části Británie pod římskou nadvládou. Rostlinu pak vyvezli britští kolonisté do Kanady (1606), Virginie (1611) a Nové Anglie (1632). Zcela jinou cestou se dostalo konopí do Jižní Ameriky – v polovině 16. století jej tam přivezli španělští dobrodruhové.

Lidé oceňovali i léčebné vlastnosti rostliny a císař Šen-nung se zmiňuje o jejím uplatnění v léčbě malárie, beri-beri, revmatických bolestí. **Evropští lékaři ve středověku vycházeli z receptů a léčebných metod, které zavedli Galenos a Dioskorides.** Není divu,

že u těchto léků byly vysoce ceněny psychoaktivní vlastnosti, a najdeme je proto v nejrůznějších směsích proti bolestem.

Co se týče halucinogenních vlastností této rostliny, bohatým zdrojem informací jsou indické kultury z doby do 13. století. Lidé uctívali surový výtažek z konopí a označovali jej jako „bhang“

Prvním Evropanem, který popsal konzumaci hašiše, byl údajně Marco Polo. Ve své zprávě z cest na konci 13. století popisuje sektu známou i pod názvem assassíni. Ti nepochybně existovali a od 12. století se jich obávala Evropa i Asie. Etymologie slova assassin je také dobře známa – je odvozeno z arabského slova hashashin, které znamená „požívač hašiše.“ Hašiš je přípravek vytvořený z pryskyřice kvetoucích vrcholků cannabis sativa a je také jedním ze silnějších preparátů z konopí

Konopí se až do Napoleonova tažení na Blízký východ v Evropě příliš nepoužívalo. Rostlinu a sní spojený návyk přivezli Napoleonovi vojáci a také britští lékaři, kteří se vraceli ze služebních cest do Indie. Kulturního vrcholu dosáhla spotřeba konopných produktů v Evropě v 19. Století, když francouzští spisovatelé založili výběrový klub s názvem LE CLUB DES HASHISHINS. (Charles Baudelaire, Honoré de Balzac a Théophile Gautier).

OPIÁTY – OPIUM, MORFIN, HEROIN

Naši předkové dobře věděli, že mandragora a opium dovedou vyvolat spánek, a ačkoli se mandragora používala proti bolesti, nejslavnějším a zároveň nechvalně známým analgetikem všech dob je morfin z máku setého. **Sumerové opium nepochybně používali již kolem roku 4 000 před Kristem. Ebersův papyrus jej uvádí jako prostředek k léčbě dítěte trpícího kolikou - „makovice a muší trus ze zdi“.** V řecké mytologii patřil mák setý Thanasovi (bohu smrti), Hypnovi (bohu spánku) a Morpheovi (bohu snění). **Sběr čerstvého máku poprvé popsal Dioskorides : *Těm, kdo chtějí vyrábět opium, se doporučuje rozříznout nožem hvězdici na makovici a ze stran se do makovice zaříznout, pak setřít vytékající tekutinu prstem na lžičku. Zanedlouho je třeba se vrátit, neboť vyteče další kapka, nyní již hustší. Totéž opakovat další den.*** Takto se mák sbírá dodnes a opium se popisuje jako sušený mléčný exudát, který vytéká z propíchnutých nezralých makovic máku setého (*Papaver somniferum*).

Chemické rozborů opia byly zahájeny v 19. století a roku 1804 izoloval Armand Séguin hlavní účinnou látku a pojmenoval ji morfin – po řeckém bohu snění. O rok později izoloval morfin také Friedrich Wilhelm Serturmer, kvalifikovaný lékárník, který

narkotické vlastnosti látky ověřoval na psovi. Ačkoli své závěry publikoval, nikdo jim nevěnoval pozornost, dokud se roku 1817 neobjevily ve francouzském prestižním časopise *Annales de Chimie*. V článku se psalo o jeho zkušenostech s předávkováním 100 mg morfinu.

S vynálezem podkožní injekce roku 1853 vznikla možnost účinně tlumit bolest a za tímto účelem se morfin široce využíval za americké občanské války a také za francouzsko-pruské války. Roku 1874 připravil Alder Wright z lékařské fakulty u nemocnice St. Marys analog morfinu – diacetylmorfin. Tento lék uvedla na trh německá firma Bayer roku 1898. Lék byl vítán jako hrdinský preparát (v angličtině HEROIC), odtud název **HEROIN**, a používal se především proti kašli. Jeho návykovost však byla zjištěna mnohem později. Mezitím získal preparát celosvětovou popularitu a vlády musely velmi rychle zavést legislativu o použití nebezpečných drog.

KOKAIN

Do Evropy se koka dostala díky conquistadorům, kteří se vraceli z výprav do Jižní Ameriky v 16. století, a začali také šířit mnohdy nadnesené popisy jejich vlastností. Obchodního úspěchu se koka dožila až s vynálezem tzv. Vin Mariani. Jeho duchovním otcem byl **Angelo Mariani**. **V 60. letech 19. století uvedl na trh své víné pastilky** a další preparáty, které měly údajně působit jako analgetika, anestetika a také léky proti nadýmání. **Všechny obsahovaly veliké množství výtažku z koky a tak nás nepřekvapí, že měly okamžitě ohromný úspěch.**

Ještě slavnější nápoj Coca Cola původně obsahoval výtažky z koky, kofein a víno. Tento nápoj vynalezl lékárník John S. Pemberton z Atlanty ve státě Georgia. Na počátku 80. let 19. století uvedl na trh posilující nápoj (tonikum) nazvaný Pembertonova koka z francouzského vína. Základem nápoje bylo víno *Vin Mariani*, o němž Pemberton tvrdil, že má výborné posilující účinky, pomáhá trávení a stimuluje nervovou soustavu – jde tedy o nápoj intelektuálů. Když v Atlantě začala roku 1886 prohibice, odstranil Pemberton z receptury víno a nahradil jej sirupem. Nový nápoj nazval „*Coca Cola: nápoj abstinentů*“. Roku 1904 se rozšířily obavy z narkotických vlastností kokainu a ty pak vedly k zákazu používání výtažku z koky.

Od roku 1860 jsou k dispozici metody pro izolaci kokainu. Jedním z prvních, kdo začali s touto látkou experimentovat, byl Sigmund Freud. Ve své nadšené zprávě : “Über coca z roku 1884 píše: “Již pár minut po požití kokainu člověk pociťuje náhlou rozjařenost a

lehkost. Rty a patro zůstávají mírně necitlivé a nakonec se v těchto částech rozlije pocit tepla.“

Byl to však mladý Freudův asistent Carl Köller, který roku 1884 jako první prokázal účinky kokainu v lokální anestézii. Freud ho požádal, aby vyzkoumal, jak může kokain odstraňovat pocity hladu a únavy. Köller dělal pokusy s kokainem rozpuštěným ve vodě, tento roztok pozřel a pozoroval na sobě necitlivost a ztrátu chuti. Zpočátku Köller sledoval možnosti využití kokainu jako anestetika v oční chirurgii. **Spolu se svým asistentem si aplikovali roztok kokainu do očí. Jejich rohovky tak úplně znecitlivěly, a to i na dotyk špendlíkem. Účinnost kokainu se tedy podařilo prokázat.**

ZAČÁTEK ZNEUŽÍVÁNÍ

Gotika odcházející s 15. stoletím, byla posledním údobím slepé víry člověka ve zjevenou pravdu. **S renesancí a reformací se dosavadní neproblematická jistota pevného středu, totiž boha, který všechno vidí, ví a řídí, definitivně rozpadla.** S renesancí, s odvahou myslet a kriticky vidět, s rozšířením vědomostních a i zeměpisných obzorů, se dostavilo cosi nového. Lidé byli nesporně obohaceni, avšak **současně připraveni o duchovní stav blaženosti: přišli o dřívější absolutní jistotu, všechno kolem se zrelativizovalo, do mysli pronikly pochybnosti** prudce se měnící a rozpínající svět zpřeházel staré pořádky a neponechal žádnou z důležitých věcí na původním místě. Toto rozkmitání hodnot a pravd se přitom odehrálo za zcela nové, nebývale dynamické situace, charakterizované prudkým růstem výroby a rozšiřováním sortimentu zboží, celosvětovou integrací obchodu. Životní tempo po věky strnulé se úžasně zrychlilo. Výroba a trh nyní zajišťovaly významné přebytky produktů. Přepychové látky a zbraně, nábytek dokonalého designu, exotická koření zmnožující kulinářské slasti, poměrný dostatek potravin, to všechno teď byly výzvy - alespoň pro majetné - žít košatě, naplno. **Jestli byl gotický člověk posledním šťastným držitelem jednotného světového názoru, pak člověk renesanční ztrátu víry a jistot kompenzoval novou formou štěstí: jako by se přísál k plodům a statkům pozemským. Ideologický neklid reformace, tušení příštích válek, spory vedené zcela mimo dosah individuálního zásahu - a na druhé straně možnosti úniku: dostatek lákadel, slušná životní úroveň většiny, vysoká nabídka, vysoká poptávka, kdo by dával přednost strastem před radostmi? Kdo by nevolil pohodlí a přepych? Nyní už byl dosažitelný nejen pro uzounkou vrstvu šlechticů a prelátů. Relativně vysoký standart si mohl**

dovolit i měšťan, kupec, řemeslník, středně situovaný sedlák. Na všech stranách můžeme sledovat příznaky sklonu k rozmařilosti. Ve městech roste šňořivost. Přejídání se stává masovým jevem. Stoupá výroba pálenky, konzum piva i vína. Přepychové hostiny ve městech i na vesnicích jsou na denním pořádku. **Alkoholismus se stává společensky závažným problémem. Jedni pijí z rozmařilosti, druzí ze zoufalství. Vydávají se knihy a letáky, pak i nařízení a zákony proti luxusnímu stylu, nemírnému pití.**

Premíra vína či medoviny byla zřejmě častým jevem a tak v roce 1537 je sepsána kniha O KRUTÉM A HANEBNÉM HŘÍCHU OPILSTVÍ, kde se tepe zhýralost a touha po luxusu.

**ANO, ČLOVĚK PRO SEBE OBJEVIL NOVÉ,
NEBEZPEČNÉ ŠTĚSTÍ KONZUMU.**

NÁSTUP ZNEUŽÍVÁNÍ A OBCHODU

Až do počátku 17. století používali Číňané opium především při přípravě dortů ke slavnostním příležitostem a jako lék. Teprve nástup tabáku vyvolal náhlý zájem o kouření opia. Když bylo kouření tabáku v 15. století objeveno, získalo velkou popularitu mezi námořníky a ti tento zvyk pak vyvezli do Číny, Indie, Japonska a Siamu (Thajsko). V Číně se kouření rozšířilo natolik, že roku 1644 vydal císař Tsung-chen na tabák zákaz, a následkem toho se lidé přeorientovali na opium. Ještě před koncem století brala tuto drogu asi čtvrtina obyvatel. Tak velkou poptávku nemohla uspokojit místní sklizeň, a tak se britská Východoindická společnost rozhodla pro tento lukrativní obchod. Na počátku 30. let minulého století dodávala Společnost opium v hodnotě 1 milionu liber ročně, a získávala tak šestinu svého ročního příjmu z Indie. Největší část opia pak britští a američtí obchodníci pašovali kantonským přístavem do Číny. Až roku 1839 přijaly čínské úřady opatření, aby příliv nelegálního opia zastavily.

Čínská vláda ke splnění tohoto úkolu jmenovala komisaře Lin Tse.hsu a ten po několika počátečních neúspěších v březnu 1839 úspěšně zajistil a zničil zásilku 1 000 tun opia. V důsledku toho došlo k menším nepokojům, přístav Kanton byl pak pro Brity uzavřen, aby se zamezilo dalšímu dovozu drogy. Tím se nálady dále vyostřily a zazněly první výstřely, v listopadu 1839 začala první opiová válka.

OPIOVÉ VÁLKY.

Souhrnné označení tří válek v Číně, jež vypukly v důsledku snah evropských mocností o proniknutí do Číny.

1. 1839 -1842, když zničily čínské úřady zásoby pašovaného opia, zahájilo britské loďstvo palbu na Kanton a britská vláda žádala náhradu škody a povolení obchodu. Britové obsadili mimo jiné Hongkong, Jang-c-t'iang. Čínská vláda pak podepsala tzv. nankingskou smlouvu 1842 (otevření pěti čínských přístavů britskému obchodu a britská správa Hongkongu. Podobné smlouvy vnutili Číně později i Francie, USA a Rusko.

2. 1856 -1858, incident s pašeráckou džunkou (s britskou vlajkou) byl záminkou k ostřelování Kantonu, Britové s francouzskou pomocí zahájili vojenské operace na podzim 1857, po dobytí Kantonu, Tchien-t'inu a dalších měst čínská vláda opět kapitulovala a podepsala ještě dalekosáhlejší koncese.

3. 1859 - 1860, snaha evropských mocností proniknout do Pekingu vyvolala nový konflikt. Čína se pokusila zastavit postup britsko-francouzských jednotek na Peking, ale byla poražena. Obsazen Peking, vydrancován a zapálen císařský palác.

Po porážce v opiových válkách byla kdysi mocná Říše středu zasažena rostoucím rozkladem. V roce 1850 v Číně navíc propuklo rozsáhlé tchajpchingské povstání, které zmítalo zemí po čtrnáct let. Podle střízlivých odhadů při něm zahynulo dvacet až třicet miliónů lidí. Vzpomínka na porážku v opiových válkách ovlivnila myšlení řady generací Číňanů. Drogy se v čínské společnosti uplatňovaly na každém kroku v měřítku, jaké dějiny nepoznaly. **Dýmka s opiem se stala měřítkem úspěchu. Bohatí rodiče ji vnucovali dětem, aby sousedé viděli, že si to mohou dovolit.** Spolknutí velké dávky opia se stalo rozšířeným způsobem sebevraždy. Desetitisíce kuliů živořily a strádaly na okraji společnosti, protože si nedokázaly odepřít svoji pravidelnou dýmku.

Jednotliví císařští úředníci se snaží čelit rostoucímu úpadku zoufalými způsoby. Generál Cao Cung-tang dává narkomanům odříznout rty, aby už nikdy nemohli sevřít dýmku. Ani tyto radikální metody nedokážou nárůst opiománie zastavit.

Drogy není nikdy možné udržet pouze v hranicích jediného, i když třeba obrovského státu. Jako epidemie překračují hranice, zachytávají do svých tenat stále větší množství lidí. Ani čínský opiový boom proto nezůstal bez odezvy v zahraničí.

Užívání drog "pro radost" však v Evropě nebylo zaznamenáno před koncem 18. století.

Byla to opět Velká Británie, která díky svým kontaktům s Indií musela jako první země Evropy čelit módní drogové vlně. Opium zde proniklo z přístavních brlohů do nejvybranějších salónů. Spisovatel Thomas de Quincey, který sám sebe prohlásil za "papeže opia", popsal své zážitky z opojení drogou ve slavné "Zpovědi anglického jedlíka opia".

V Manchesteru se mezi dělníky uchytil zvyk brát opium do té míry, že v sobotu odpoledne lékárenské prodejny balí malé balíčky s jedním nebo dvěma grainy opia, aby je měly s předstihem připravené na večer. Důvodem tohoto zvyku jsou nízké mzdy, které dělníkům neumožňují si opatřit alkoholické nápoje". Dělníci si proto kupují podstatně lacinější opium.

Francouzi opium po vzoru národů Dálného Východu kouřili. Do Francie tento zvyk přinesli lodníci ze zámořských lodí. Víceméně tajné kuřárny opia fungovaly kolem

roku 1840 v Paříži a ve velkých přístavech jako byly Le Havre, Bordeaux či Marseille. Podobná byla situace i v holandských přístavech Amsterdamu a Rotterdamu.

Na počátku našeho století již bylo v zemi několik tisíc kuřáků opia. Magazín Petit Journal tomuto problému proto v roce 1903 věnoval celou barevnou stránku, nadepsanou titulkem: "Nová neřest: kuřáci opia ve Francii". 3. října 1908 francouzská vláda zvláštním dekretem zakázala dovoz opia do Francie a jeho prodej. Bylo však už příliš pozdě. Drogy zde zapustily příliš silně své kořeny.

Představy Britů a Francouzů, že jejich vlastní země nemohou být drogami zasaženy, se ukázaly jako zcela mylné. Drogy nezůstaly pouze asijskou záležitostí. Jejich kouzlu teď propadali i Evropané. Drogový problém ve své masové podobě se tak osudovou spirálou vrátil tam, odkud vzešel. S exporty opia do Číny si mocnosti zároveň vytvářely podhoubí svých vlastních budoucích problémů s drogami. A nejsou to problémy nijak malé.

USA

Čína si udržovala během 19. století nejvyšší úroveň zneužívání opia na světě. První vystěhovalci z Číny - či přesněji řečeno první poutníci za obživou - mířili do jihovýchodní Asie. Ovšem s objevením zlata v Kalifornii v roce 1848 se jejich přirozeným cílem stalo západní pobřeží Spojených států amerických.

V čínské čtvrti San Franciska, se největší popularitě těšily kuřárny opia. Opium na jedné straně povznášelo, přinášelo nádherné vize a únik z každodenních problémů, na druhé straně zbavovalo vůle.

Po dvacet let, zhruba od roku 1850 do roku 1870, bylo užívání opia v Americe čínskou záležitostí. Této izolaci přispívala i okolní bílá společnost. V jejím vztahu k Asiátům se mísil nezájem s nepřátelstvím, obavy z konkurence levné pracovní síly kuliů s rasovými předsudky.

Spojovacím článkem, který vybudoval most mezi bílou a žlutou Amerikou se stalo podsvětí. Hráči, podvodníci, prostitutky a ostatní zločinci z bujícího polosvěta na předměstích amerických metropolí trpěli menšími skrupulemi, nežli jejich "řádní" spoluobčané. Drogy se pro ně staly vítaným požitkem. Prvním bělochem v Americe, který kouřil opium, byl údajně jistý Clendenyn. Do světa drogových vizí vstoupil roku 1868 v Kalifornii.

Dostupnost drogy byla důležitou věcí, protože mnoho pravidelných kuřáků opia, zejména hráči a prostitutky praktikovali kočovný styl života. Díky těmto faktorům -

solidaritě kuřáků, bezpečnosti a dostupnosti drog - nebylo nijak překvapující, že se opiové brlohy staly v podsvětí v průběhu 70. let minulého století značně populární.

Explozivnímu nárůstu užívání drog v USA v letech 1865 až 1895 rovněž nepochybně přispěla válka Severu proti Jihu. Třebaže injekční aplikace morfinu, jako analgetika, byla již v té době známá, v polních nemocnicích zatím přílišné uplatnění nenalezla. Naopak opiové tabletky ordinovali hojně zraněným lékaři armád Unie i Konfederace

DROGY U NÁS

Drogy měly vždy svoje místo na drogové scéně v Československu a to i době před rokem 1918.

Druhá polovina minulého století je dobou vzniku psychiatrických ústavů na území Čech, Moravy a Slezska. Současně je to doba setkání tří důležitých subjektů pro vznik klinicky pojmenované choroby, **morfinismu**.

Objevili se potřební tišit bolesti - vojáci z rakousko pruské v roce 1866 a francouzsko pruské války po dalších pěti letech. Protože za takových podmínek onemocněli morfinismem převážně vojáci, byla tato choroba nazvaná vojenskou nemocí.

Morfinismus měl ve svém vývoji znaky epidemiologicky hodnotitelného šíření. Evropa se dostala na delší dobu do klidu bez válek a zájem o morfin se rozšířil do polopodsvětí a mezi „lepší lidi“. V odborné literatuře se píše o zlaté mládeži, hazardních hráčích, dámách z polosvěta, hejscích, o lidech potřebných nudu všedního dne zaměňovat za falešný pocit světáctví. **V české učebnici psychiatrie z roku 1900 (v její speciální části, obecná byla vydána v roce 1895) píše její autor profesor Kuffner o nemocných morfinismem tak, že to jsou „lidé, vytrhávající se s trudných strastí života, těžko odolávající pokušení, vyhledávající osvěžení tělesných a duševních sil ... zruřovělé percepce (vnímání) zevnějška s tendencemi k snivému kochání se vzletnými, hravými a rozkošnickými tvorbami obraznosti vzbujele“.**

Drogy se v městských lékárnách opatrovali volně. V letech 1912, 1915 a 1923 popisují pokračování v závislosti v kombinaci s Veronalem. Byla to doba před nebo kolem šanghajských a haagských úmluv a drogy tak byly při nízké úrovni ohlídkování poměrně snadno dostupné a za peníze v lékárnách vyměnitelné. Hojná byla zřejmě také volba morfia jako analgetika u nikterak složitých bolestivých příhod.

Pokud se týká kokainu, zažila Praha koncem roku 1925 senzaci. V jistém, domněle nejelitnějším baru se přišlo na stopu nedovoleného prodeje tohoto bílého prášku. Z nepatrného množství zabaveného jedu se za pár dní vyklubala aféra, do které byly zapleteny i známé osobnosti. Zjistilo se, že se jistý medik stal majitelem dvou set gramů kokainu. Policie pátrala, kdo byl hlavním dodavatelem, a zjistila, že onen medik vylákal od známého lékárníka 200 gramů této drogy. Část nabídl kavárenskému povaleči, který jej donesl do noční kavárny a celé množství bylo během 24 hodin rozprodáno. Za jeden gram, který na lékařský recept lze obdržet za 12 Kč se platilo až 180 Kč, mnohdy i dvě stovky.

Je nyní otázkou, kdo zde naučil první šňupat kokain. Přišlo se na důkazy, že to byly vídeňské takzvané „umělkyně na špičkách“, které místo kumštu prováděly společně se svými společníky – tanečníky zaučování do šňupání kokainu. Není divu, že se našlo dost zvědavých lidí, které nebylo nutné dlouho prosit.

PROTIDROGOVÁ POLITIKA DO ROKU 1938

Opiová konvence byla vyhlášena ve Sbírce zákonů č. 159/1922, i když mezinárodní působnosti pro Československou republiku nabyla přes ustanovení svých článků 23 a 24 již 10. ledna 1920. Provádění Mezinárodní opiové konvence ze dne 23. ledna 1912, vyhlášené pod č. 159 Sb.z. a n. z roku 1922 bylo zajištěno zákonem č.128 ze dne 29. května 1923 a vládním nařízením č. 147 ze dne 18.června 1925.

Národní listy ze dne 24. května 1924 informovaly o Podloudném šíření morfinové a kokainové zhouby¹. Podle tohoto článku se začala v republice, zejména pak v Praze šířit nová nákaza stejně zhoubná jako alkoholismus, a to požívání narkotických přípravků, hlavně morfia a kokainu. Článek konstatoval, že legální obchody nevydávají uvedené látky neoprávněným osobám, ale že se začíná rozvíjet jejich nelegální prodej v hostincích a kavárnách, kde je prodává jednak personál, dále pak prostitutky a cizinci. Nebezpečí, které z toho plyne, je tak velké, že je nutné před ním varovat. Svědčí o tom i výnos MŠO ze dne 7. srpna 1924 o užívání narkotických jedů a jejich rozšiřování, který byl adresován vysokým školám. Jeho text si dovolím v úplnosti citovat:

„Nebezpečí nezřízeného požívání narkotických prostředků, které zavlečeno do republiky Československé z Berlína tanečnicemi a cizozemskými studenty též mezi naše studentstvo, hrozí zničením celého mladého studentského dorostu a nesmí býti tudíž v zájmu budoucnosti našeho národa nikterak podceňováno. Mladí lidé, kteří se oddávají požívání narkotických prostředků, zničí nejen svou tělesnou konstrukci, ale stanou se nenormálními a nemohou nikdy po delším požívání jedů býti užitečnými členy lidské společnosti. Narkotické prostředky tyto, hlavně kokain, morfin a jiné jedy, vyráběny jsou v Německu továrně a rozšiřovány jsou obratně vedenou propagační činností mezi mladou generací a studentstvem za účelem zvýšení konsumu, výroby a výdělku těchto továren.

Je proto pochopitelné, že podloudný obchod narkotickými prostředky jest všude stíhán velmi přísně.

¹ Ústřední archiv České republiky

Z těchto důvodů žádá MŠO, aby veškeré posluchačstvo bylo vyhláškou důrazně varováno před užíváním narkotických jedů i před jejich rozšiřováním. Též jest upozorniti všechny zaměstnance vysoké školy, obzvláště zřizence, aby ihned podávali zprávu děkanství neb rektorátu v případě, že by postřehli u studentů aneb vůbec na akademické půdě, případně i jinde příznaky podloudného obchodu s narkotickými prostředky u studentstva. Rektorát resp. Děkanství nechť pak zakročí, neb s urychlením uvědomí policii.“²

Nejen MŠO varovalo své studenty. Zemská správa politická na základě oběžníku ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy ze dne 15.5. 1924 vydala dne 18.6. 1924 oběžník, ve kterém žádala podřízené úřady, aby vhodným způsobem upozornily obyvatelstvo na nebezpečí návykových látek a dbaly na to, aby tyto látky nebyly prodávány neoprávněnými osobami. Okresní správy politické byly požádány, aby do konce října 1924 podaly zprávy o tom, zda v jejich obvodech byly zjištěny případy rozšíření návykových látek a jaká opatření byla učiněna³.

V lednu 1925 byly tyto zprávy shromážděny a byly vesměs negativní. Venkov byl zneužívání ušetřen. Objevilo se pouze na krátký čas v Praze. Tento stav byl přičítán včasnému zakročení úřadů. Tato zpráva byla ještě v únoru 1925 doplněna hlášením policejního ředitelství v Praze ze dne 7.2. 1925, že během posledních třech měsíců nebyl zjištěn žádný nový případ šíření nebo požívání opia nebo kokainu. Byl to oprávněný optimismus?

Přestože narůstaly signály, že osob zneužívajících návykové látky přibývá, přijímaná opatření směřovala ne proti samotným konzumentům, ale hlavně proti samotným obchodníkům a pašerákům. V roce 1934 se na ministerstvu veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy sešla porada o úpravě dozoru nad podloudným obchodem s omamnými léky. Porady se zúčastnili vládní rada Josef Vaňásek za policejní ředitelství, odborový rada Dr. Jaromír Fůrst za ministerstvo vnitra, odborový rada Dr. Vlastimil Stibral za ministerstvo financí, odborový rada Dr. Hofmann za ministerstvo obchodu, lékárenští úředníci ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy vrchní lékárenský rada Ph.Mr. J. Klouček, vrchní lékárenský komisař Ph.Mr. J. Svoboda. Výsledkem porady bylo konstatování ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy, že se v poslední době projevuje zvýšená činnost v nedovoleném obchodu s omamnými látkami, a to nejen nelegální činnost, ale byly zjištěny i případy, že se touto činností zabývají osoby s živnostenským oprávněním. Na tuto okolnost měly být upozorněny všechny podřízené orgány s tím, aby zejména četnické stanice zvýšily dozor nad podezřelými osobami a politické úřady I. stolice aby co nejpřísněji postupovaly

² Morkes, F.: Bulletin NPC 1/1998, strana 21

³ Ústředního archivu ČR

proti osobám nebo firmám s živnostenským oprávněním, které se zabývají nelegálním obchodem s omamnými látkami.

V červnu 1932 sdělilo Ministerstvo spravedlnosti v Praze, že porušení předpisů o obchodu s jedy je soudně trestné jen podle § 362 – 371 tr. zákona⁴, § 108 slovenského přestupkového zákona. Porušení předpisů o dozoru nad omamnými prostředky je trestné administrativně podle § 7 zák. č. 128/23, ve znění zák. č. 135/1928 o provádění opiové konvence. Pro samostatnou úpravu trestních ustanovení nejsou zatím naléhavé důvody. Aby mohly být jednotlivé případy projednávány soudně, muselo by jít o takové porušení předpisů, které by bylo ať již úmyslně, či z nedbalosti v úzké příčinné souvislosti se zneužíváním nebo s možností zneužívání omamných prostředků. Přiznání tzv. extradičních činů by vyžadovalo změnu československého zákonodárství.

Předválečná právní úprava boje proti zneužívání omamných prostředků byla završena až opiovým zákonem č. 29/1938 Sb. z. a n. Tím, že jím bylo finalizováno zavádění mezinárodních úmluv do československého právního řádu a definována vnitřní protidrogová politika, získal tento zákon značný význam. V ustanovení § 1 opiového zákona bylo stanoveno, že úřednímu dozoru se podrobují výroba, zpracování, příprava, rozdělování, obchod, dovoz, tranzit a vývoz látek. Byl zde podán výklad základních pojmů a stanovena potřeba zvláštních povolení k disponování s těmito látkami. Na základě tohoto zákona byla zavedena povinnost zapisovat drogy do zvláštních registrů, a to jak v případě velkoobchodu tak i maloobchodu. Lékárny musely v těchto registrech zaznamenávat drogy vydávané na lékařské předpisy. To se týkalo jak lékařů tak i veterinářů, kteří disponovali osobními lékárnami. Zákon zaváděl úřední inspekce v lékárnách, prováděné minimálně jednou za rok, které byly zaměřeny na kontrolu dodržování předpisů, na jejichž základě byly drogy vydávány.

V trestní oblasti klasifikoval opiový zákon podle závažnosti přestupky, přečiny a zločiny. Přestupky postihovaly okresní úřady pokutou až do výše 50 000 Kč nebo vězením od 24 hodin do 5 měsíců. Závažnými delikty byly přečiny a zločiny, kde byl trestný i pokus o ně a byly projednávány soudy. Za přečin bylo možné podle uvážení soudu uložit trest tuhého vězení v sazbě od 3 měsíců do 3 let a peněžitý trest od 5 000 do 50 000 Kč. Za zločin pak žalář od 1 roku do 5 let a peněžitý trest od 10 000 do 100 000 Kč. Zákon umožňoval podrobit odsouzeného policejnímu dohledu a cizince vypovědět z území republiky. Bez ohledu na výsledek trestního řízení bylo možné předměty určené ke spáchání trestného činu, předměty,

⁴ Zákon trestní o zločinech, přečinech a přestupcích, ze dne 27. května 1852, č. 117 ř.z.

kterými byl trestný čin spáchán, nebo předměty, které byly trestným činem vyrobeny nebo získány, prohlásit za propadlé. Odsouzeným osobám bylo možné na určitý čas nebo navždy odejmout zvláštní povolení, živnostenskou koncesi nebo zakázat výkon funkce.

Definování drogového problému opiovým zákonem a následné energické kroky úřadů proti ilegálnímu obchodu s drogami byly natolik úspěšné, že je možné je označit za hlavní důvod výrazného snížení počtu osob zneužívajících drogy v předvečer druhé světové války v Československu.

ČINNOST POLICIE 1918 - 1938

Okolnost, že se zneužívání omamných prostředků po I. světové válce rozšířilo téměř po celém světě, byla příčinou, že zneužívání bylo řešeno na poradách mezinárodních kriminálně policejních komisí i mezinárodních kriminálně policejních kongresech. Již první mezinárodní policejní kongres konaný v roce 1923 ve Vídni se zabýval otázkou potírání nezákonného obchodu s omamnými prostředky. Československo zastupoval jako oficiální zástupce bratislavský policejní ředitel, vládní rada Dr. Klíma. Otázku nezákonného obchodu s omamnými prostředky zařadil na program svého jednání také třetí mezinárodní policejní kongres, který se konal ve dnech 25. - 30. září 1930 v Antverpách. Československo na tomto kongresu zastupoval vládní rada Josef Vaňásek⁵. Kongres mimo jiné doporučil, aby v jednotlivých zemích byly zřízeny k potírání tohoto obchodu zvláštní zemské centrály u bezpečnostních úřadů se zvláštní mocí exekutivní anebo alespoň s úkoly evidenčními. Kongres považuje za nutné zřízení zvláštní mezinárodní kanceláře, která povede evidenci všech případů pašování omamných prostředků mezinárodního významu, evidenci způsobu pašování, sbírku podobizen, daktyloskopických karet a popisů zapojených osob. Tento mezinárodní úřad byl však zřízen již v roce 1928 u mezinárodní kanceláře policejního ředitelství ve Vídni.

Otázku nedovoleného obchodu s omamnými prostředky mělo ve svém programu i IX. zasedání mezinárodní policejní komise, které se konalo v Římě ve dnech 15. – 20. října 1932. Československo bylo opět zastoupeno vládním radou J. Vaňáskem. Francouzská delegace oznámila, že v Paříži bude zřízena francouzská policejní ústředna, která bude pověřena centralizací veškerých údajů o potírání nedovoleného obchodu s omamnými prostředky. Zatímco se Paříž teprve chystala na zřízení vlastní ústředny, v Československu již čtyři roky úspěšně pracovala Ústředna pro potírání obchodu s omamnými prostředky v ČSR. Byla

⁵ Ústřední archiv ČR - Zpráva vládního rady Josefa Vaňásky

zřízena oběžníkem ministerstva vnitra č. 49860-5/1928 ze dne 22. září 1928 za účelem účinného a soustavného potírání obchodu s omamnými prostředky u policejního ředitelství v Praze.

Ústředna každoročně zpracovala zprávu o podloudném obchodu s omamnými jedy. V roce 1930 vykazala 12 případů, v roce 1931 10 případů. V roce 1932 to však bylo již 24 případů. Ministerstvo spravedlnosti v reakci na tuto zprávu uvádí, že mnoho dalších případů nebylo vůbec nahlášeno úřadům, a proto může být rozsah podloudného obchodu daleko větší, než uvádí zpráva. Jelikož podloudný obchod a zneužívání omamných prostředků přímo ohrožuje zdraví obyvatelstva, je nutné mu věnovat bedlivou pozornost. Bohužel vzrůstající trend potvrdil následující rok 1934, kdy bylo zjištěno již 30 případů. Tento trend se udržel i v následujících letech.

Ze závěrů výroční zprávy z roku 1936 vyplynulo, že dosavadní organizace služby je nedostačující⁶. Podloudný obchod se stále rozrůstá, překračuje hranice jednotlivých států Evropy a podloudnictví se stává celosvětovým problémem.

Předválečná právní úprava boje proti zneužívání omamných prostředků byla završena opiovým zákonem č. 29/1938 Sb. z. a n.

ODRAZ MEZINÁRODNÍCH ÚMLUV V OBLASTI OMAMNÝCH JEDŮ Z LET 1900 – 1938 V ČESKOSLOVENSKÝCH ZÁKONECH

ZÁKON Z ROKU 1923

Třebaže se ČSR stala smluvní stranou Haagské úmluvy v roce 1922, *zákon o provádění Mezinárodní opiové konvence* byl vydán 29. května 1923 a prováděcí vládní nařízení k němu až 29. května a 18. června 1925, tedy o více než dva roky později. Podle tohoto zákona byl dozor nad výrobou, dovozem, prodejem, distribucí a vývozem omamných látek svěřen úředním lékařům politických úřadů první instance, respektive ministerstva veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy. Československý trestní řád definoval nelegální obchod s drogami pouze jako přestupek a podle toho jej i trestal. Postup zahrnoval peněžité pokuty až do výše 20 000,-Kč, v případě nedobytnosti mohla být pokuta změněna v trest odnětí svobody až do 3 měsíců. Tyto nízké sazby v praxi neumožňovaly účinný postih překupníků a distributorů drog.

OPIOVÝ ZÁKON Z ROKU 1938

⁶ Ústřední archiv ČR - Výroční zpráva kriminální ústředny za rok 1936

Předválečná právní úprava boje proti zneužívání omamných látek byla završena až **opiovým zákonem č. 29/1938** Sbírky zákonů a nařízení. Tím, že jím bylo finalizováno zavádění mezinárodních úmluv do československého právního řádu a definována vnitřní protidrogová politika, získal tento zákon značný význam. V ustanovení § 1 opiového zákona bylo stanoveno, že úřednímu dozoru se podrobují výroba, zpracování, příprava, rozdělování, obchod, dovoz, tranzit a vývoz látek. Byl zde podán výklad základních pojmů a stanovena potřeba zvláštních povolení k disponování s těmito látkami. Na základě opiového zákona byla zavedena povinnost zapisovat drogy do zvláštních (tzv. opiových) registrů, a to jak v případě velkoobchodu, tak maloobchodu. Všechny lékárny musely v těchto registrech zaznamenávat drogy vydávané na lékařské předpisy. To se týkalo i lékařů a veterinářů, kteří disponovali osobními lékárnami. Zákon rovněž zaváděl úřední inspekce v lékárnách, prováděné minimálně jednou za rok, které byly zaměřeny na kontrolu dodržování předpisů, na jejichž základě byly drogy vydány.

V trestní oblasti klasifikoval opiový zákon podle závažnosti přestupky, přečiny a zločiny. Přestupky postihovaly okresní úřady pokutou od 500 do 50 000 Kč nebo vězením od 24 hodin do 5 měsíců. Látku, jež byla předmětem přestupku, mohl okresní úřad zkonfiskovat bez ohledu na to, komu náležela. Závažnými delikty byly přečiny a zločiny, kde byl trestný i pokus o ně, a byly projednávány soudy. Za přečin bylo možné podle uvážení soudu uložit trest tuhého vězení v sazbě od 3 měsíců do 3 let a peněžitý trest od 5 000 do 50 000 Kč. Za zločin pak žalář od 1 roku do 5 let a peněžitý trest od 10 000 do 100 000 Kč. Zákon umožňoval podrobit odsouzeného policejnímu dohledu a cizince vypovědět z území republiky. Bez ohledu na výsledek trestního řízení bylo možné předměty určené ke spáchání trestného činu, předměty, kterými byl trestný čin spáchán, nebo předměty určené které byly trestným činem vyrobeny nebo získány, prohlásit za propadlé. Odsouzeným osobám bylo možné na určitý čas nebo navždy odejmout zvláštní povolení, živnostenskou koncesi nebo zakázat výkon funkce.

OBDOBÍ PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE

Druhá světová válka s jejím obrovským duševním vypětím přinesla i prudký nárůst spotřeby amfetaminů. Období po druhé světové válce přineslo vlnu zneužívání amfetaminů, jež zůstaly nespotřebovány ve vojenských skladech. Drogy se dostaly do rukou civilního obyvatelstva, které v nich hledalo a nacházelo útěchu z porážky, východisko z těžké hospodářské i politické situace. Drogy stimulovaly, potlačovaly pocity deprese a také hladu.

Prudké šíření drog ve světě po druhé světové válce a zejména v 60. a 70. letech bylo pak zapříčiněno vznikem a nárůstem některých jevů, které jsou pro tento fenomén příznačné i dnes :

1. V ilegálním obchodu s drogami se v nebývalé míře začal angažovat organizovaný zločin
2. Roste užívání silnějších drog na úkor drog slabých
3. Toxikomani přecházejí na nové, nejčastěji syntetické farmaceutické produkty užívané původně jako léky.
4. Řada preparátů se začíná užívat intravenózně
5. Objevuje se fenomén „designer drugs“ – modifikovaných drog šitých na míru
6. V ilegálních laboratořích se intenzivně rozjíždí výroba syntetických a polosyntetických preparátů, které nejsou a nikdy nebyly určeny pro potřeby humánní medicíny, ale jsou produkovány pouze pro ilegální trh
7. Drogy se šíří do nových sociálních a věkových vrstev a skupin, vzniká nová drogová filozofie, s ní spojené mýty a alternativní kultura – hippies
8. Drogy pronikají do strategických vojenských plánů armád na obou stranách železné opony
9. Dochází k ekonomizaci a politizaci drogového problému

DROGOVÁ SCÉNA V ČESKOSLOVENSKU 1945 - 1989

První poválečné roky v Československu byly i přes veškeré potíže obdobím nadšené obnovy země, optimismu, budování nového života. V tomto prostředí nebylo místo pro dekadenci, alternativní kulturu či drogy. České země jako by byly vůči drogám imunní, jako by se jednalo pouze o problém Západu, který se nás netýká. Bylo to však pouze zdánlivé.

Na psychiatrickém kongresu v Jeseníku v roce 1959 sdělil přednosta plzeňské psychiatrické kliniky profesor Vencovský, že zatímco na konci první republiky bylo u nás evidováno něco přes 250 závislých na opiátech, po roce 1945 to byli jen tři. Z toho dedukoval, že praktická aplikace našich zákonných opatření vedla takřka k úplné likvidaci opiátové toxikomanie a že ta není více pro Československou republiku sociálním ani zdravotním problémem⁷.

V padesátých letech nastala v Československu na drogové scéně éra kombinovaných analgetik, zcela běžných prostředků proti bolestem hlavy. Byla to tehdy droga všedního dne, laciná a snadno dostupná v lékárnách. Zájem naší populace o tyto medikamenty byl stejný jako v Rakousku, Švýcarsku a Bavorsku.

V šedesátých letech bylo v našich věznicích rozšířeno fetování drog. Vězni užívali cokoli, co dokázalo jakkoliv pozměnit jejich duševní stav ať sedativně či stimulačně. Přednost dávali antiastmatikům. Droga získala důležitou směnnou hodnotu, vytvořila se pestrá směsice slangových názvů, fetování nabylo znaků skupinového rituálu a kombinace drogových míchanic byly obdivuhodné. Pašování drog do věznic donutilo jejich personál k vyšší ostražitosti, byly však i informace o opatrování drog pro vězně vězeňským personálem, zainteresovaným finančně na plnění pracovních norem.

Dospělí po znemožnění přístupu k Fenmetrazinu a Dexfenmetrazinu začali preferovat benzodiazepinová psychofarmaka. Jejich účinek zesilovali kombinací s alkoholem. K nim se přidala mládež s vdechováním par organických rozpouštědel. Byla to prudká vlna, epidemicky se šířící z městských areálů na venkov, zasahující převážně učňovskou mládež a její části žijící na nižší sociokulturní úrovni. Toluen a trichlorerthylen se stal determinujícím faktorem pro existenční styl part mladistvých a nezletilých, obě tyto látky ukázaly aspekt morálního a sociálního chátrání a také aspekt vysokého rizika smrti. Policejní statistiky registrovaly značný počet úmrtí přímo na místě fetování v různých sklepních brlozích, při teplovodních kanálech, ve stanech. Tyto látky se objevovaly jako důležité faktory v trestních

⁷ Vencovský, E.: Současný stav opiátové toxikomanie v ČSR, Československá psychiatrie 3/1960, strana 167-169

spisech soudů a při léčebné bezmocnosti psychiatrů se sniffaři začali objevovat v psychiatrických léčebnách.

Čím dál tím víc se na území republiky začaly potvrzovat pravdivé myšlenky švýcarského psychiatra profesora Kielholze z basilejské univerzity z roku 1967, že v Evropě:

- se přesouvá zájem o drogy k populaci mladších ročníků,
- narůstá počet závislých v dosud běžných věkových skupinách,
- se objevují nové formy chování při aplikaci drogy (skupinový fenomén, inhalace, nitrožilní aplikace)
- narůstá polytoxikomanie,
- současně narůstá alkoholismus ve všech věkových skupinách,
- procentuálně přibývá žen závislých na drogách a alkoholu.

Konec šedesátých a počátek sedmdesátých let byl u nás poznamenán výrazným rozvojem zneužívání různých druhů léků.

V sedmdesátých a osmdesátých letech se zneužívaly převážně perorální léky, proto byly hledány stále nové a nové, které by mohly uspokojit požadavky toxikomanů.

V konečné fázi se vývoj nejpostiženější části mládeže vrátil zpět ke klasickým opiátům. Ovšem v českém prostředí byl morfin prakticky nedostupný a jeho preparáty vázány na lékařský předpis. To v důsledku nutně vyústilo ke kriminálním útokům a v únik opiátů na ilegální drogovou scénu.

Docházelo k sériím vloupání do lékáren a zdravotnických skladů, mladé ošetřovatelky kradly opiáty v nemocnicích, za zády lékařů aplikovaly pacientům různé náhražky a „ušetřené“ ordinované opiáty konzumovaly samy nebo je donášely své toxikomanické partě apod. Vznikaly rovněž pokoutné domácí laboratoře, v nichž se např. kodein transformoval na - podle nečistého vzhledu - populární pod slangovým názvem „braun“.

Opiáty a suroviny k jejich výrobě se odcizovaly a loupily i přímo ve farmaceutickém průmyslu. Ze západu k nám přišlo i zpracování banánových slupek na serotonin. Čeští toxikomani rovněž dokázali v podmínkách domácích laboratoří vyrobit českou drogu č.1 – Pervitin - metamfetamin. Zdrojem efedrinu nezbytného pro jeho přípravu se staly např. různé léčivé přípravky běžně předepisované při respiračních onemocněních, např. Solutan, Kodynal a Ipecarin, nebo při alergiích, např. Ephedrin, Xantedryl.

V průběhu let se v Československu vytvořila toxikomanská subkultura. Vyznačovala se specifickým životním stylem, postoji, názory i hierarchií hodnot, které ani zdaleka neodpovídaly oficiálním konvencím a stavěly své vyznavače na okraj společnosti. Ta s nimi

odmítala komunikovat a projevy toxikomanie tvrdě potírala. Toxikomani se proto uzavírali do výlučných společenství lidí zneužívajících drogy - do part.

Se zvyšující se kvalitou a tvrdostí drog uzavřenost, někdy až konspirativnost part toxikomanů stoupala. Celou řadou často překvapivě důsledných opatření se tyto skupiny snažily předejít svému odhalení. Policie proti nim totiž razantně zakročovala. Jenom např. v roce 1986 policie v ČSSR zjistila 242 part mladých toxikomanů (ČSR - 182, SSR - 60). Celkem se jednalo o 1541 osob. Policie rozprášila 152 z těchto part, 599 toxikomanů se následně ocitlo před soudem. Záhy se však formovaly další.

Mezi členy part existovala značná solidarita. Vzhledem k ní nebyli zjištění a zaevidování toxikomani ochotni označovat další členy party, nemluvě o výrobcích, přechovávačích a dodavatelích drog.

Běžné rovněž bylo, že si jednotlivé skupiny toxikomanů navzájem propůjčovaly chemické katalyzátory, když si např. jedna ze skupin chtěla „uvařit“ dávku braunu. Tyto látky byly totiž úzkoprofilovým zbožím. Drogový obchod se prakticky nevyskytoval. Vyrobené drogy byly poskytovány zdarma nebo vyměňovány za dodané suroviny potřebné k výrobě dalších drog.

Party se soustřeďovaly na úpravu prostředí, rockovou hudbu, používaly různých světelných efektů s cílem dosáhnout větších emočních prožitků při požití drogy. Podobně jako ve světě, i u nás byl jejich vkus výrazně ovlivněn hnutím typu hippies, punk, heavy metal apod. Vliv a rozvoj těchto hnutí byl oficiálními místy tvrdě potírán a zatlačován do podzemí. Jejich ozvuky, i když často pokřivené místním společenským klimatem, však nacházely své stoupence i ve společnosti budující „rozvinutý socialismus“. Tak se zformoval český underground, konaly se ilegální koncerty beatových skupin tzv. „garážových kapel“, tajné výstavy a vernisáže alternativní kultury, v samizdatových vydáních vycházely české překlady autorů „zbité generace“, které propagovaly užívání drog.

V roce 1973 policie zaregistrovala 119 nealkoholových toxikomanů. Každého dalšího roku jich přibýlo dalších 300-900. V roce 1980 byl v evidenci 3981 toxikoman, v roce 1986 dosáhl počet evidovaných toxikomanů 7039 osob. V roce 1987 došlo k poklesu na 6594 evidovaných toxikomanů a ve dvou letech před revolucí došlo opět k mírnému nárůstu. V roce 1988 bylo evidováno 6748 osob a v roce 1989 již 6814 - z toho 5033 (tj.74%) v České republice a 1781 (tj.26%) ve Slovenské republice.

Celkově se počty evidovaných osob závislých na drogách od poloviny 80. let příliš nelišily, spíše se jednalo o setrvalý stav.

Na tomto místě je nutno podotknout, že souběžná evidence toxikomanů prováděná ve zdravotnictví, se od policejních údajů odlišovala. Veřejná bezpečnost uváděla v roce 1989 6814 nealkoholových toxikomanů, v resortu zdravotnictví jich bylo evidováno 8271.

Celkově byla většina evidovaných toxikomanů v České republice soustředěna v průmyslových aglomeracích a větších městech.

ČINNOST POLICIE

Obnovená republika uváděla rychle v život nové orgány státní a veřejné správy a začala zajišťovat ve státě bezpečnost způsobem podle Košického vládního programu. Nový Sbor národní bezpečnosti formován od jara roku 1945 nenavazoval ani na tradice rakousko-uherské, ani na tradici předmnichovských bezpečnostních sborů, dostal novou politickou i pracovní náplň.

30. července 1945 vydalo tehdejší ministerstvo vnitra významný výnos č. 37.00-12/7-45-V/5, o organizaci kriminální služby. Kriminální ústředna (zvláštní oddělení ministerstva vnitra – značené oddělení V/7) byla uvedena v život jako instituce, které náleželo jednotné velení a řízení kriminální služby, případně její přímý výkon. Organizovala kriminální službu, vydávala předpisy pro její výkon a starala se o personální záležitosti. Náležely jí věci pátrací služby a vedení evidencí, ústřední vedení identifikační služby, kriminálně technické služby, vyšetřování trestných činů zvláštní povahy (padělání platidel, uměleckých děl, obchody s omamnými prostředky, obchod se ženami a dětmi atd.), byla reprezentantkou kriminální služby na mezinárodním poli a zabývala se také prevencí.

Kriminální služba byla řízena dvěma ústřednami v Praze a v Bratislavě, zemskými úřadovkami v Praze, Brně a expoziturou v Ostravě. Nižšími články kriminální služby byly oblastní a okresní úřadovny.

Zásadní význam pro činnost státního aparátu měl i nový československý trestní zákon č. 86/50 schválený 23. května, v němž byly zakotveny podstatné změny, ke kterým v Československu došlo. Základním znakem tohoto zákona byla především „společenská nebezpečnost“. Z třídního hlediska nebyl posuzován pouze pachatel, ale i nebezpečnost činu, jehož se dopustil.

Jako předchůdce Kriminalistického sborníku vydávala Hlavní správa VB Knižnici pro kriminalistiku. V roce 1955 vyšel v č.3 článek „Boj proti zneužívání omamných jedů“. Na celém světě byl zorganizován boj bezpečnostních sborů proti zneužívání omamných jedů,

jejich pašování, případně nedovolenému obchodu s preparáty, u kterých omamné jedy tvoří podstatu přípravku. Ani Národní bezpečnost nechtěla povolit v bdělosti.

Podle autorů byly omamné látky, hlavně kokain a opium pašovány do ČSR ponejvíce ze západních států. Podlouným obchodem se nejvíce zabývaly osoby zaměstnané na lodích. Omezení trhu se západními zeměmi sice podobné případy téměř vyloučilo, tuto zkušenost však třeba i nadále mít na paměti. Obchodníci s omamnými drogami pracovali v dobře organizovaných bandách, disponovali značnými finančními prostředky, a jejich vypátrání bylo proto velmi nesnadné. Bylo to zejména v případech, kdy osoba za tím účelem přijela z ciziny, aby navázala styky s místními podlouníky.

Rovněž při zjištění osob podezřelých z ilegálních přechodů státních hranic bylo třeba při osobní prohlídce věnovat pozornost tomu, zda nejsou do ČSR pašovány omamné drogy. Pozornost se musela věnovat různým nočním podnikům, kde se s opiáty nejčastěji pokoutně obchodovalo.

Vyšetřování osob, které zneužívají omamné látky k ukojení vášně (narkomanů), bylo třeba provádět rozvážně, protože i když se taková osoba nezastavila ani před trestným činem, aby získala žádanou látku, jednalo se ve skutečnosti o člověka nemocného, propadlého zdraví škodlivé vášni.

Na vyšetřování případů, které mají nějakou spojitost s omamnými látkami, bylo třeba se správně dívat i politicky. Narkomanie nejen porušovala zdraví pracujících, které bylo nejcennějším statkem nové společnosti, ale poškozovala tím i státní hospodářství. Odstraněním příčin trestných činů v tomto oboru a řádnou kontrolou omamných látek můžeme přispět k tomu, aby naše země byla zbavena této moderní metly lidstva.

Je zajímavé, že již v roce 1955 autoři tohoto článku berou narkomana hlavně jako osobu nemocnou a teprve na dalším místě jako pachatele trestné činnosti.

Na závěr článku je uveden stručný výklad k opiovému zákonu z roku 1938 a rozřídění látek podle tohoto zákona. Byly uvedeny názvy chemické nebo technické a obchodní názvy.

Tak jak za tzv. I. republiky řešila případy nelegálního obchodu s omamnými prostředky Ústředna pro potírání nelegálního obchodu, po roce 1945 se v rámci reorganizací bezpečnosti tyto úkoly nakonec přenesly na základní útvary kriminální služby.

Pokud šlo o Sbor národní bezpečnosti, byla problematika trestné činnosti páchané v souvislosti s nealkoholovou toxikomanií – nedovolené výroby, držení a zneužívání omamných prostředků – zákonem č. 128/1970 Sb., o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti vyčleněna do působnosti federálního ministerstva vnitra. Vlastní výkon působnosti FMV byl zajišťován federální správou Veřejné bezpečnosti, která

byla současně řídicím i výkonným útvarem na tomto úseku. Základním normativním aktem pro tuto oblast činnosti SNB byly Zásady jednotného postupu boje proti nealkoholové toxikomanii, vydané rozkazem náčelníka FS VB č. 28/1978.

Těžiště práce při odhalování, objasňování a profylaxi⁸ nealkoholové toxikomanie jako jedné z významných forem boje s ní a s trestnou činností související spočívalo především na výkonných útvarech na úrovni okresních /obvodních/ správ SNB, zejména na pracovnících kriminální služby VB po linii obecné kriminality.

Boj s toxikomanií a trestnou činností toxikomanů se realizoval aplikací právních norem regulujících činnost veřejnobezpečnostních orgánů – pracovníků kriminální služby, starších inspektorů pořádkové služby a vyšetřovatelů VB, k nimž patřily zejména normy trestního práva. Z toho také pramenil zásadní význam procesu vyšetřování jako základní formy boje s trestnou činností.

Z tohoto trestně politického hlediska bylo nutné u drogových deliktů věnovat pozornost odlišným charakteristikám pachatelů, které by se měly stát východiskem pro volbu vhodného opatření sledujícího kromě individuálně resocializačních i generálně preventivní cíle. Zatímco u obchodníků a překupníků s drogami, zpravidla nikoli toxikomanů, bylo na místě uplatnit nejpřísnější sankce. Tento postup byl ale většinou nevhodný u osob s již rozvinutou závislostí na drogách. *Zvláště citlivě bylo třeba postupovat u mladistvých pachatelů a u osob, které se s ohledem na věk či nezkušenost dostaly do konfliktu se zákonem právě prostřednictvím drogy. V takových případech po vyšetření zdravotního stavu na příslušném psychiatrickém pracovišti bylo na místě uplatňovat opatření výchovné povahy, například podmíněné tresty odnětí svobody či nápravná opatření doplněná o přiměřená omezení.*

Pro účinné potírání trestné činnosti související s nealkoholovou toxikomanií bylo vždy nutné důsledně diferencovat mezi jejími pachateli nejen v závislosti na stupni jejich kriminálního narušení, ale také s ohledem na jejich psychický stav a vztah k droze.

Metody prevence v boji Bezpečnosti proti nealkoholové toxikomanii, rozhodující místo příslušelo oborové složce Veřejné bezpečnosti a v jejím rámci kriminální službě VB. Ta využívala na tomto úseku téměř všechny metody a prostředky preventivních opatření.

Zajištění účinného dohledu nad mládeží spočívalo ve spolupráci se školami, společenskými organizacemi a národními výbory. V rámci této spolupráce bylo třeba provádět rozklad part mládeže se sklony k toxikomanii, besedovat se zaměřením na místní

⁸ Profylaxe – konkrétní opatření zaměřená k ochraně před určitou nemocí nebo poruchou zdraví

problematiku, projednávat příčiny a podmínky vzniku toxikomanie a přijímat účinná opatření k jejich odstraňování.

DOMÁCÍ LEGISLATIVA

V boji s různými typy závislostí po druhé světové válce pokračovala i domácí legislativa. Příznačné pro toto období je, že společenská poptávka akceptovala především problémy spojené se zneužíváním alkoholu.

Nejdříve byl proto v Československu vypracován nový zákon proti alkoholismu. V zákoně č. 87/1948 Sb. o potírání alkoholismu se zdůrazňovalo, že pod potíráním alkoholismu se rozumějí všechna potřebná opatření a nařízení směřem k ochraně lidského zdraví před následky alkoholismu. Důležitost zákona zvyšovala ustanovení o protialkoholním léčení. Ani zákon 120/1962 Sb. o boji proti alkoholismu, který zákon z roku 1948 nahradil, neobsahoval žádné ustanovení proti nealkoholovým toxikomaniím. Tento nedostatek nebyl odstraněn až do roku 1989. Teprve v tomto roce byl přijat zákon o ochraně před alkoholismem a jiným toxikomaniemi.

Trestně právní ochrana společnosti na úseku drog byla garantována základními ustanoveními §§ 197 a 198 o nedovolené výrobě a držení omamných prostředků a jedů v nově přijatém trestním zákoně č. 86/1950 Sb, novelizovaném zákonem č. 63/1956 Sb. zákon pamatoval i na prekursorů a výrobní náčiní.

Státní dohled nad obchodem a distribucí drog navazoval na předválečný zákon č. 29/1938 a č. 137/1938. Zákony a nařízení byly modifikovány v souladu s modernizací a reorganizací metod výroby a distribuce drog. Dne 16. června 1953 vydalo ministerstvo zdravotnictví po dohodě s ministerstvem zemědělství a výživy vyhlášku místním národním výborům č. 283/1953, která stanovila nová pravidla a upravovala předchozí nařízení týkající se zacházení s drogami. Tato vyhláška obsahovala seznam drog a preparátů, které podléhaly doзору, a rovněž podmínky, za jakých mají být drogy skladovány. Určovala pravidla zacházení s drogami pro výrobce a distributory, laboratoře, preventivní a léčebná zařízení, výzkumné a vědecké ústavy, dovozní a vývozní podniky. Vývozní a dovozní licence vydávalo ministerstvo zdravotnictví na konkrétní jména osob a firem. Na tato ustanovení navázaly pozdější vyhlášky ministerstva zdravotnictví z roku 1957 a roku 1961, které je upravovaly a detailně rozpracovávaly.

Po přijetí Jednotné úmluvy o omamných látkách došlo také u nás k zavedení kontroly, evidence i trestů odpovídajících přijatému mezinárodnímu standardu. Československá právní úprava zacházení s omamnými látkami vycházela ze zákona č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu. Ten v § 82 zmocňuje vládu k vydání předpisu o jedech a látkách škodlivých zdraví. V souladu s tímto zmocněním vydala vláda ČSSR vládní nařízení č. 56/1967 Sb. o jedech a jiných látkách škodlivých zdraví, jímž bylo nahrazeno zákonně opatření předsednictva Národního shromáždění č. 23/1955 Sb. Podrobnější úpravu obsahovala vyhláška ministerstva zdravotnictví a spravedlnosti č. 57/1967, kterou se provádí vládní nařízení o jedech a jiných látkách škodlivých zdraví.

Z uvedených právních norem i ze seznamu omamných látek se vycházelo v ČSSR při trestně právní ochraně společnosti v boji s drogami. To se odrazilo v novém trestním zákoně č. 140/1961 Sb., který nabyl účinnosti 1. ledna 1962. Jeho základní ustanovení byla obsažena v § 187 a § 188 o nedovolené výrobě a držení omamných prostředků a jedů a v obecném ustanovení § 195.

Základní osou protidrogové politiky v socialistickém Československu se stala Jednotná úmluva o omamných látkách z roku 1961 a ustanovení, která z ní vyplývala. Protokol o změnách Jednotné úmluvy ani Úmluva o psychotropních látkách již přijaty nebyly. Důvodem mohla být nejen těžkopádnost byrokratického aparátu, ale i podceňování situace na drogové scéně ze strany zodpovědných orgánů, snaha drogový problém příliš nezveřejňovat a držet ho mimo kontrolu světové organizace.

Problematikou boje proti alkoholismu a nealkoholovým toxikomaniím se již v roce 1971 zabývalo předsednictvo ÚV KSČ. V jeho usnesení ze dne 8.10. 1971 ke komplexnímu a koordinovanému boji proti kriminalitě bylo mimo jiné uloženo vypracovat nový návrh zákona o boji proti alkoholismu a jiným toxikomaniím. Usnesení předsednictva ÚV KSČ pak bylo rozpracováno usneseními jak vlády ČSSR, tak i národních vlád.

V zákoně č. 120/1962 Sb. ani mimo něj neexistovala ani základní úprava boje proti nealkoholovým toxikomaniím. V březnu 1973 začala být připravována novelizace zákona č. 120/62 Sb. tak, aby obsahovala základní ustanovení o boji proti nealkoholovým drogám. Především problematiku jiných psychotropních látek, nucené léčby nealkoholových toxikomanů, nutnost větší účasti a aktivity nejrůznějších orgánů a organizací, represivní postihy institucí, které překračují zákon, zajištění výzkumu jako předpokladu pro účinný boj s nealkoholovými toxikomaniemi. Část odborníků nesouhlasila se začleněním této problematiky do zákona č. 120/62 Sb. a požadovala samostatnou právní úpravu boje proti nealkoholovým toxikomaniím, a to pro jejich specifika.

V roce 1977 byl vytvořen návrh zákona České národní rady o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi. V návrhu tohoto zákona se poprvé reagovalo na fakt, že se mezi negativní společenské jevy sedmdesátých let přiřadily i nové, v šedesátých letech neznámé či minimálně rozvinuté formy toxikomanií. V zájmu účinné ochrany společnosti se počítalo s rozšířením právní úpravy tak, aby umožňovala používat v potřebném rozsahu dosavadní ustanovení zákona o boji proti alkoholismu i pro ochranu společnosti před nealkoholovými toxikomaniemi a umožnila přijetí dalších účinných opatření. V tomto návrhu zákona byl vymezen pojem „jiné návykové látky“, jimiž by byly látky, jejichž užívání poškozuje zdraví a vede k jiné toxikomanii než alkoholismu.

Za osoby závislé na požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek byly označeny osoby, které nejsou schopny se natrvalo zdržet nadměrného či jinak škodlivého požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek, a proto potřebují pomoc ze strany společnosti, spočívající především v odborném léčení.

Jednoznačným přínosem navrhovaného zákona o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi bylo ustanovení sankcí umožňujících postihovat orgány a organizace, které porušují povinnosti obsažené v zákoně. Bylo navrženo také povinné léčení toxikomanů.

Všechny osoby závislé na drogách by se mohly dobrovolně podrobit léčebně preventivní péči. Pokud by ji odmítaly nebo ztěžovaly, byly by na základě rozhodnutí ústavu národního zdraví povinny podrobit se ambulantní péči. Pokud by ambulantní péče nestačila nebo nebyla účelná, byly by osoby závislé na drogách povinny podrobit se podle rozhodnutí ONV ústavní léčebně preventivní péči. Návrh zákona vhodně reagoval i na potřebu léčení toxikomanů, kteří si poškodí zdraví, působí příkoří rodině, řádně nepracují, vzbuzují veřejné pohoršení a jinak narušují veřejný pořádek, byť svým jednáním nenaplní znaky trestného činu. To by umožnilo léčení toxikomanů vždy, když by to bylo potřebné v zájmu společnosti, ostatních občanů i zdraví samotných toxikomanů. Jejich osobní nezájem by nemohl mařit objektivně nutné léčení.

Dalším významným přínosem je povinnost osob podrobit se na výzvu orgánů SNB nebo státní zdravotní správy vyšetření na zjištění požití alkoholu nebo jiných omamných látek. Tato povinnost by měla být rozšířena o povinnost podrobit se dechové zkoušce nebo odběru moče i na výzvu oprávněného pracovníka organizace, v níž pracuje, či na orgánu státní správy. Pozitivní výsledek dechové zkoušky nebo vyšetření moči, uskutečněné na základě výzvy příslušných orgánů, by pak umožňoval uložit pracovníkovi podrobit se lékařskému vyšetření včetně odběru krve.

V §12 navrhovaného zákona byla, na rozdíl od zákona č. 120/62 Sb., obsažena opatření, která jsou orgány a organizace povinny plnit na úseku ochrany před toxikomaniemi.

V další části zákona bylo ústřední řízení ochrany před toxikomaniemi svěřeno vládě ČSR, která je měla uskutečňovat prostřednictvím komise vlády ČSR pro ochranu před alkoholismem a jinými toxikomaniemi.

Přesto, že byl návrh tohoto zákona schválen usnesením vlády ČSR, nedošlo k jeho schválení Českou národní radou, nejvyšším zastupitelským orgánem ČSR. Základním důvodem byla přetrvávající odlišná stanoviska na řešení některých zásadních otázek boje proti drogám. Nepochybně však byl návrh zákona významným přínosem pro řešení problematiky nealkoholové toxikomanie u nás.

Neexistence nové právní úpravy byla v praxi značně pociťována. Protože ani v následujících letech nedošlo k úpravě a novému předložení zákona o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, chyběla možnost ochrany společnosti před šířením jiných než alkoholových toxikomanií, což přinášelo při boji s nealkoholovými toxikomany značné problémy. V zájmu překonání odlišného přístupu společnosti vůči alkoholovým toxikomanům na straně jedné a vůči nealkoholovým toxikomanům na straně druhé, připravilo ministerstvo zdravotnictví ČSR, z podnětu ministerstva vnitra ČSR, nový návrh zákona. Ten byl zaměřen pouze na ochranu společnosti před nealkoholovými toxikomaniemi. Bylo to zdůvodněno tím, že zákon č. 120/62 Sb. nelze pouze novelizovat o ustanovení, která by rozšířila ochranu společnosti před dalšími formami toxikomanie, neboť platný zákon o boji proti alkoholismu umožňuje uskutečňovat tuto ochranu zastaralými formami bez možnosti užívání sankcí vůči těm, kteří se jeho ustanoveními neřídí. Proto byla navržena úprava formou samostatného zákona, jejímž cílem je zabezpečení účinné ochrany společnosti před rozvojem toxikomanií, stanovením potřebných opatření na tomto úseku.

Nealkoholová toxikomanie byla v návrhu označena jako negativní společenský jev, závislost osoby na jiných návykových látkách, a to takového stupně, kdy občan se jich nemůže sám zdržet a nechápe jejich škodlivost. Návrh zákona se shodoval s předchozím návrhem České národní rady z roku 1977.

Avšak ani návrh vypracovaný ministerstvem zdravotnictví nebyl přijat. Již v připomínkovém řízení s návrhem nesouhlasily další resorty. Důvodem odmítavého stanoviska ministerstva vnitra ČSR, ministerstva spravedlnosti ČSR, Generální prokuratury ČSR, Nejvyššího soudu ČSR byla okolnost, že tento druhý návrh týkající se nealkoholové toxikomanie, pomíjel alkoholovou toxikomanií. Všechny resorty, vyjma ministerstva zdravotnictví ČSR, zastávaly stanovisko, že není správné oddělovat ochranu společnosti před

alkoholovou a nealkoholovou toxikomanií. Dospěly ke stanovisku, že ochranu před alkoholismem a nealkoholovými toxikomaniemi je nutné řešit jedním společným zákonem, jednou právní normou.

Zamítnutí obou návrhů, a to z roku 1977 a 1982, mělo za důsledek další prohloubení rozdílu v úpravě boje s alkoholismem a v úpravě boje s nealkoholovými toxikomaniemi. Zatímco kritizovaný zákon č. 120/62 Sb. přece jen plnil své základní poslání v boji s alkoholismem a alkoholiky, tak rok od roku se projevovala neexistence základní právní úpravy boje s nealkoholickými toxikomaniemi. Vzhledem k tomu, že tato právní úprava byla připravována od roku 1973, byla situace existující při boji s nealkoholovými toxikomany stále složitější. Přibývali nejen toxikomani, ale i množství zneužívaných nealkoholových látek. Neexistence právní úpravy měla velice negativní dopad na právní vědomí občanů. Část občanů si myslí, že nealkoholová toxikomanie není v ČSSR problémem vzhledem k tomu, že není nutná právní úprava. Odborná veřejnost, která znala nárůst toxikomanů a počty předávkovaných, právní úpravu kritizovala a považovala ji za doklad celospolečenského podcenění nebezpečí plynoucího ze zneužívání drog jak pro samotné toxikomany, tak i pro společnost jako celek.

Předsednictvo ÚV KSČ se v roce 1987 zabývalo znovu zmíněnou problematikou a uložilo přikročit k vypracování nového zákona proti opilství a alkoholismu. V souvislosti s důležitostí péče o zdravý fyzický a morální vývoj mladé generace poukázalo předsednictvo ÚV KSČ na varovnou skutečnost, že dochází k růstu případů požívání drog a dalších toxických látek. I když se tyto jevy vyskytovaly v omezeném rozsahu, bylo třeba vypracovat a uvést do života komplex zásadních preventivních a dalších opatření včetně potřebných úprav zákona v zájmu zvýšení účinnosti boje proti tomuto nebezpečí.

Existence usnesení předsednictva ÚV KSČ ze dne 4. 2. 1987 je dokladem toho, že usnesení z 8. 10. 1971, které rovněž ukládalo vypracování nového zákona o boji proti alkoholismu a nealkoholovým toxikomaniím nebylo plněno a jeho plnění nebylo po dobu celých 16 let stranickým orgánem kontrolováno.

Změnou přístupu k právní úpravě v této oblasti byl návrh zákona o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi předložený již na jarním zasedání České národní rady v roce 1987.

Po letech příprav dne 17. března 1989 přijala Česká národní rada zákon č. 37/1989 Sb. o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, platný pro Českou republiku.

Základním pozitivem zákona byla první společná úprava ochrany před alkoholovými a nealkoholovými toxikomaniemi v jediné právní normě. Přijetím zákona byly vytvořeny pouze

základní předpoklady pro účinnější boj s drogami a osobami, které je zneužívaly. Jenom jeho přijetí problém drog v ČSSR nevyřeší.

SEZNAMY DROG

Státní dohled nad obchodem a distribucí drog navazoval na předválečný zákon č. 29/1938 a č. 137/1938. Zákony a nařízení byly ovšem modifikovány v souladu s modernizací a reorganizací metod výroby a distribuce drog. Dne 16. června 1953 vydalo ministerstvo zdravotnictví po dohodě s ministerstvem zemědělství a výživy **vyhlášku č. 283/1953** místním národním výborům, která stanovila nová pravidla a upravovala předcházející nařízení týkající se zacházení s drogami.

Tato vyhláška obsahovala seznam drog a preparátů, které podléhaly doзору, a rovněž podmínky, za jakých mají být drogy skladovány. Dále určovala pravidla zacházení s drogami pro výrobce a distributory, laboratoře, preventivní a léčebná zařízení, výzkumné a vědecké ústavy, dovozní a vývozní podniky. Zaváděla rovněž pravidla balení a značení těchto látek, jejich povinnou registraci a dále určovala detailní systém jejich nákupu, zpracování a prodeje.

Po přijetí Jednotné úmluvy o omamných látkách došlo také u nás k zavedení kontroly, evidence i trestů odpovídajících přijetímu mezinárodnímu standardu. Československá právní úprava zacházení s omamnými látkami vycházela ze **zákona č. 20/1966 Sb.** O péči o zdraví lidu. Ten v § 82 zmocňuje vládu k vydání předpisu o jech a látkách škodlivých zdraví. V souladu s tímto zmocněním vydala vláda ČSSR **vládní nařízení č. 56/1967 Sb.** O jech a jiných látkách škodlivých zdraví, jímž bylo nahrazeno **zákonné opatření předsednictva Národního shromáždění č. 23/1955 Sb.**

Podrobnější úpravu pak obsahovala **vyhláška ministerstev zdravotnictví a spravedlnosti č. 57/1967 Sb.**, kterou se provádí vládní nařízení. V příloze č.3 k této vyhlášce byl obsažen seznam omamných látek.

Tato vyhláška a vládní nařízení byly v roce 1988 zrušeny **Nařízením vlády ČSR č. 192/1988 Sb.** o jech a některých jiných látkách škodlivých zdraví, které nabylo účinnosti dne 1. ledna 1989. **167/1998 Sb.**

TRESTNÍ ZÁKON

Trestněprávní ochrana společnosti na úseku zacházení s drogami byla garantována základními ustanoveními §§ 197 a 198 o nedovolené výrobě a držení omamných prostředků a jedů v nově přijatém **trestním zákoně č. 86/1950 Sb.** Trestného činu se podle § 197 tr.z.

z roku 1950 dopustí ten, kdo bez povolení vyrobí, doveze, vyveze, jinému opatří nebo přechovává omamné prostředky nebo jedy. Trestného činu podle § 198 tr.z. z roku 1950 se dopustí ten kdo vyrobí, sobě nebo jinému opatří nebo přechovává předmět určený k neoprávněné výrobě omamných prostředků nebo jedů.

Trestněprávní ochrana společnosti v boji s drogami se odrazila v novém trestním *zákoně č. 140/1961 Sb.*, který nabyl účinnosti 1. ledna 1961. Základní ustanovení o nedovolené výrobě a držení omamných prostředků a jedů byla obsažena v § 187 a 188.

MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY V OBLASTI OMAMNÝCH JEDŮ A PSYCHOTROPNÍCH LÁTEK V LETECH 1945 – 1998

PROTOKOL 1946

Tento protokol byl podepsán dne 11. prosince 1946 v Lake Success, v platnost vstoupil 10. října 1947. Jeho cílem bylo převést funkce kontroly omamných látek do působnosti **Organizace spojených národů**, zároveň byla vytvořena Komise OSN pro omamné látky. Československo přistoupilo k protokolu 28. září 1949.

Po značném rozšíření zneužívání drog v období po skončení druhé světové války byla koordinace boje s drogami svěřena **Narkotické komisi OSN (*Division of Narcotics*)**. Je právě zásluhou této komise, že dala popud ke vzniku dalších úmluv.

JEDNOTNÁ ÚMLUVA O OMAMNÝCH LÁTKÁCH 1961

Úmluva byla sjednaná a podepsaná dne 31. března 1961 v New Yorku. V platnost vstoupila 13. prosince 1964. Jejím cílem bylo sjednotit všechny dříve podepsané mezinárodní úmluvy z této oblasti, protože systém kontroly se stal již natolik komplikovaným a nepřehledným (vedle již zmiňovaných úmluv se jednalo ještě zejména o *Protokol 1948 a Protokol o opiu z roku 1953* – Československo se nestalo smluvní zemí těchto dvou protokolů), a zaměřit se zvláště na :

1. kontrolu pěstování rostlin, které slouží jako suroviny pro získávání omamných látek (články 22 až 28),
2. vytvoření podmínek pro vybudování orgánů provádějících ustanovení Úmluvy (článek 17)
3. omezení výroby omamných látek pouze na množství používaná pro léčebné a omezené vědecké účely (článek 29)

Úmluva zakazuje kouření a požívání opia, žvýkání kokových listů a používání rostliny kanabis k jiným než k léčebným účelům. Byla však stanovena přechodná doba na překonání obtíží spojených s opuštěním těchto zastaralých praktik v některých zemích. Tato doba byla 15 - 25 let, nejpozději do 31. prosince 1989.

Přílohou této Úmluvy byly Seznamy omamných látek rozdělené do čtyř skupin. Do skupiny I. patří například morfin, kokain, opium, ze syntetických omamných látek pak například fentadyl, petidin, piritramid, sulfentanil, tilidin. Na základě rozhodnutí Komise OSN pro omamné látky, jsou seznamy průběžně doplňovány. Každý účastnický stát je povinen promítnout změny a doplňky během 180 dnů do vnitrostátní právní úpravy. Úmluva byla jménem ČSSR podepsána 31. července 1961 s výhradami k několika článkům týkajících se států, které byly zbaveny možnosti stát se smluvními stranami této úmluvy. Vláda ČSSR připojila souhlas k Úmluvě 13. září 1961 a prezident ČSSR ji ratifikoval 23. listopadu 1963 s výhradami učiněnými při podpisu Úmluvy.

PROTOKOL O ZMĚNÁCH JEDNOTNÉ ÚMLUVY O OMAMNÝCH LÁTKÁCH 1972

Protokol ze dne 25. března 1972, podepsaný ve Vídni v témže roce, v platnost vstoupil 8. srpna 1975; posílil úlohu Mezinárodního úřadu pro kontrolu omamných látek, rozšířil povinnosti států v oblasti odhadu spotřeby omamných látek. ČSSR ho ratifikovala v roce 1988.

ÚMLUVA O PSYCHOTROPNÍCH LÁTKÁCH

V reakci na nárůst zneužívání psychofarmak koncem 60. let doporučily shodně Světová zdravotnická organizace (WHO) a Komise OSN pro omamné látky, aby vlády jednotlivých států přijaly příslušná právní a administrativní opatření pro jejich kontrolu, která by reagovala na aktuální problémy související s rozšiřováním těchto látek, jež nepodléhají mezinárodní kontrole podle Jednotné úmluvy o omamných látkách z roku 1961. Na podkladě návrhů Komise OSN pro omamné látky byla ve spolupráci s WHO připravena *Úmluva o psychotropních látkách, 1971*, (Convention on Psychotropic Substances, 1971) ze dne 21. února 1971; podepsána v témže roce 1971 ve Vídni, v platnost vstoupila 16. srpna 1976.

PROTIDROGOVÁ POLITIKA 1989 - 2000

DROGOVÁ SCÉNA

Již v počátečním období po roce 1989 se ukázalo, že zájem o drogy je v české populaci obrovský⁹. Vývoj české drogové scény byl na počátku 90. let velkou neznámou. Odborníci se shodovali v tom, že k rozšíření nezákonného trhu s drogami a ke zvýšení jejich spotřeby u nás v příštích letech dojde a že na to společnost není dostatečně připravena.

Spolu se změnami spektra zneužívaných drog došlo i ke změně struktury drogového obchodu. Rostl zájem o drogy a tím i počet jejich odběratelů. Úměrně tomu musel růst i počet jejich dodavatelů. Amnestie krátce po změně společenského zřízení vrátila do ulic značné množství lidí odsouzených pro drogové delikty. Mnozí z nich začali využívat svých zkušeností a vrátili se k výrobě a distribuci drog. To vše, ve spojení se stále rostoucími aktivitami, organizovaností a brutalitou zahraničních i domácích zločineckých skupin, vytvořilo velice vhodné podmínky pro nelegální drogové aktivity, rozvoj organizovaného trhu s omamnými a psychotropními látkami v ČR a zapojení našeho území do mezinárodních zločineckých aktivit.

Nebylo proto žádným tajemstvím, že se Česká republika po roce 1989 stala místem působení řady mezinárodních skupin organizovaného zločinu. Pro jejich činnost u nás existovaly relativně vhodné specifické podmínky.

- ❖ Výhodná geografická poloha. Česká republika byla nárazníkovým státem mezi Evropskou unií na straně jedné a na straně druhé tranzitní zemí pro aktivity mezinárodních zločineckých organizací, pocházejících z Asie a z východní Evropy.
- ❖ Existence domácích subjektů z oblasti organizované trestné činnosti. Organizované skupiny lidí, které se zabývaly organizovanou trestnou činností existovaly na našem území již v 70. a 80. letech. Zabývaly se nelegálním dovozem různého nedostatkového zboží, nelegální směnou deviz, nelegálním obchodem se starožitnostmi a uměleckými předměty.
- ❖ Bylo odstraněno i množství restrikcí, které nástupu organizovaného zločinu v ČR bránily - zmizely překážky v oblasti cestování, pohybu zboží a kapitálových investic, došlo k reformě bankovních a finančních institucí, upravení reálného kurzu měny a její následné volné směnitelnosti.

Tyto specifické podmínky umožnily, že hned od počátku 90. let k nám začaly pronikat organizované skupiny zločinců z bývalého SSSR a Balkánu – zejména Jugoslávie, ale i

⁹ Nožina, M.: Svět drog v Čechách, KLP Praha 1997,

Bulharska, Rumunska, Albánie, Turecka. Později v ČR začaly operovat i zločinecké skupiny z Itálie a arabských států.

Nelegální obchod s drogami zaujímá v hierarchii aktivit organizovaného zločinu v ČR význačné místo. Na rozdíl od předcházejících let se do něj zapojili příslušníci všech společenských vrstev. Distributoři drog zejména ze zahraničí se nerekrutovali jen z klasického zločineckého prostředí, ale do organizování a distribuce drog se zapojili rovněž podnikatelské vrstvy nebo příslušníci tzv. vyšší společnosti. Trestná činnost v oblasti omamných a psychotropních látek získala na profesionalitě, organizovanosti a plánovitosti.

Největší pozornost a obavy vzbuzovalo šíření toxikomanie mezi školní mládeží. V tisku i mezi veřejností se v této souvislosti objevila celá řada fám a poplašných zpráv. Jednou z nich byla například informace, že dealéři drog nabízejí před školami zdarma bonbóny s LSD. Tyto poplašné zprávy se však nepotvrdily. Drogy však mezi dětmi a do základních škol nakonec dorazily. Mnohdy k překvapení rodičů a pedagogů, dezorientovaných novou situací. Zprávy ze školských zařízení ukázaly neujasněnost postupů a mnohdy až bezradnost, jak se s tímto fenoménem vypořádat. V roce 1994 proběhl výzkum zneužívání drog středoškolskou mládeží. Podle tohoto výzkumu více než jedna třetina (34,4%) dotazovaných středoškoláků připustila, že měla zkušenost, byť ojedinělou, s některou ze sledovaných drog (13,4% drogy opakovaně užívalo). To znamenalo, že více než třetina těch, kteří nějaké drogy vyzkoušeli, se k nim vrací.

Na ilegálním drogovém trhu byly v ČR zastoupeny prakticky všechny drogy známé ve světě (heroin, kokain, MDMA v extázi, LSD v podobě tripů, hašiš, marihuana) i látky domácí výroby (pervitin, braun).

DROGY A STÁT

Problém drog začal brzy po listopadu 1989 přitahovat pozornost veřejnosti i bezpečnostních a zdravotnických orgánů. I přes množství jiných problémů, s nimiž se musela rodící se demokracie v Československu potýkat, se drogy záhy staly oblíbeným tématem novinových komentářů a diskusí v televizi a rozhlase. Ve vzniklém klimatu se společnost cítila drogami přímo ohrožena. Odpovědné orgány se proto drogovým problémem začaly zabývat.

Již 21.6. 1990 byla usnesením vlády ČSFR č. 452 vytvořena Komise vlády pro narkotika, jejímž předsedou byl jmenován tehdejší místopředseda federální vlády Jozef

Mikloško.¹⁰ Komise dospěla do konce roku 1991 k vypracování návrhu protinarkotické koncepce vlády ČSFR, který nebyl vládou projednán a pohyboval se pouze v obecné rovině. Komise navázala řadu mezinárodních kontaktů a její působnost skončila rozpadem federace a vznikem samostatného státu.

Rovněž vláda České republiky si byla vědoma závažného společenského rizika, které představovalo užívání omamných a psychotropních látek. Považovala ho za velmi destruktivní anticivilizační jev, který ohrožuje základní hodnoty jedince, rodiny i celé společnosti. Byla proto připravena věnovat řešení této problematiky maximální pozornost¹¹.

Vláda si byla také vědoma, že tento závažný negativní společenský jev nelze řešit izolovaně, ale pouze v kontextu systémových opatření zasahujících do vnitřního pořádku a bezpečnosti státu, ochrany veřejného zdraví, zdravotní a sociální péče, sociální prevence a prevence kriminality, výchovy a vzdělávání, podpory rodiny a řady dalších oblastí. Naplnění tohoto záměru viděla nejen v koordinovaném působení všech subjektů uvnitř dané problémové oblasti, ale i v součinnosti při řešení dalších závažných problémů, jako byly zejména organizovaný zločin a terorismus.

Systémový přístup vlády k řešení problematiky užívání drog byl založen již v roce 1993 v návaznosti na Akční program OSN přijatý Valným shromážděním na 17. mimořádném zasedání v roce 1991, který kombinoval opatření jak v oblasti snižování nabídky (represivní opatření), tak v oblasti snižování poptávky po ilegálních drogách (preventivní opatření).

Pro zabezpečení koordinace a realizace protidrogové politiky vlády ČR byla 3. března 1993 na základě Dohody o spolupráci ve věcech ochrany před omamnými a psychotropními látkami vytvořena Mezirezortní protidrogová komise (MPK). Jejím předsedou byl vládou ČR jmenován ministr vnitra Jan Ruml. Statutem a jednacím řádem byla konkrétně vymezena úloha Komise jako kolektivního, poradního, iniciativního a koordinačního orgánu vlády ČR. Dohodu uzavřelo ministerstvo vnitra, ministerstvo spravedlnosti, ministerstvo práce a sociálních věcí, ministerstvo zdravotnictví, ministerstvo průmyslu a obchodu, ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, ministerstvo financí a ministerstvo zahraničních věcí. Později se k dohodě připojilo i ministerstvo obrany.

Usnesením č. 446 ze dne 18. srpna 1993 vláda schválila základní materiál „KONCEPCE A PROGRAM PROTIDROGOVÉ POLITIKY“ na období 1993 – 1996, ve

¹⁰ Tematický sborník ČESKÁ REPUBLIKA VE SVĚTĚ DROG, Praha 1995, str. 152

¹¹ Zpráva o stavu a vývoji ve věcech drog v ČR za rok 1996, str. 3

kterém byla na základě dostupných zdrojů zmapována situace v oblasti drog v České republice, definovány zásady protidrogové politiky a určeny hlavní priority pro období 1993 – 1996. Vláda přijetím této Koncepce určila kompetence a odpovědnosti věcně příslušných rezortů za jednotlivé oblasti protidrogové politiky státu a uložila příslušným ministrům plnění úkolů odpovídajících definovaným prioritám. Byly vytvořeny základní mechanismy pro koordinaci protidrogové politiky na centrální úrovni a navržen postup pro její praktickou implementaci na místní úrovni.

Ústředním motivem vládní politiky byla především ochrana občanů před vlivy nezákonného trhu a podpora individuálního rozhodnutí pro život bez drog. Tomuto základnímu postoji v praxi odpovídalo rozvíjení a vzájemné doplňování opatření zaměřených na snížení nabídky drog na jedné straně a poptávky po drogách na straně druhé, zjednodušeně na vyvážení represe a prevence. Tento model zcela přirozeně odpovídal mezinárodním úmluvám, které Česká republika podepsala, a zapadal i do Globálního plánu aktivit OSN.

Na základě analýzy a způsobu práce MPK i na základě doporučení některých výborů Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR a v souladu s doporučením náměstka generálního ředitele OSN a výkonného ředitele Mezinárodního programu OSN pro kontrolu drog pana G. Giacomelliho byl předsedou MPK a ministrem vnitra Janem Rumlem předložen vládě návrh opatření na zvýšení a precizaci statutu MPK, která měla vést k větší závaznosti rozhodnutí MPK při prosazování a koordinaci protidrogové politiky vlády ČR. Vláda tato opatření přijala usnesením č. 392 ze dne 13. července 1994. Komise byla tímto systémovým opatřením převedena na úroveň jednání ministrů s nově koncipovanou organizační strukturou sekretariátu, tvořící východisko pro úspěšnou realizaci vládní protidrogové politiky.

Tato změna umožnila projednávání a řešení problémů v oblasti drog na úrovni ministrů vlády ČR, ale též na úrovni pověřených pracovníků z jednotlivých resortů a expertů MPK. Tím byly vytvořeny podmínky pro úspěšnou realizaci protidrogové politiky v co možná nejširší míře, a to i vzhledem k mezinárodnímu společenství.

Hlavní cíle MPK:

1. zabezpečení plnění úkolů vyplývajících z mezinárodních úmluv, jimiž je Česká republika vázána;
2. vytvoření plně kompetentního orgánu vlády ČR pro jednání ze zahraničními partnery v oblasti drog;
3. zabezpečení obsahové přípravy pro jednání zástupců ČR v mezinárodních organizacích a koordinace výběru, přípravy a vysílání expertů zastupujících Českou republiku v zahraničí v oblasti drog;

4. koordinace aktivit vyplývajících z usnesení vlády č. 446/1993 a příprava podkladů pro vypracování a realizaci jednotné koncepce protidrogové politiky se zaměřením jak na oblast prevence a léčby, tak na oblast zákonné represe a zákonných úprav;
5. shromažďování podkladů a informací o plnění jednotlivých úkolů vládního usnesení a navrhování opatření při zjištěných nedostatcích;
6. spolupráce se zastoupenými resorty při sestavování návrhu rozpočtových kapitol státního rozpočtu v oblasti protidrogové politiky státu;
7. metodické působení a podpora protidrogových iniciativ na úrovni okresu/města a koordinace aktivit při naplňování protidrogové politiky na místní úrovni prostřednictvím protidrogových koordinátorů okresů/měst;
8. vytváření expertních skupin, které jsou pověřovány přípravou podkladů pro jednání a rozhodování MPK a které tvoří odbornou garanci pro rozhodování v drogové problematice na úrovni jednotlivých resortů;
9. průběžné shromažďování a vyhodnocování informací o vývoji situace v oblasti drog v České republice i v zahraničí a vypracování roční zprávy pro vládu o stavu ve věcech drog v ČR.

Základní mechanismy komunikace mezi MPK, jejím předsedou, generálním sekretářem a protidrogovými koordinátory byly definovány Statutem a jednacím řádem Rady protidrogových koordinátorů okresů/měst, která byla jedním ze třech základních výkonných nástrojů MPK. Druhým výkonným nástrojem MPK byla Rada expertů, jejíž působnost byla definována Statutem a jednacím řádem Rady expertů. Třetím výkonným nástrojem byly pak jednotlivé resorty, plnící úkoly vládního usnesení a jmenující své zástupce do Rady expertů. Tyto tři instituty byly výkonnými pilíři protidrogové politiky vlády ČR a umožňovaly její faktické naplňování.

Postupem doby se ukázalo, že řízení protidrogové komise na úrovni ministrů vlády nebylo zrovna šťastné. Ministři, zavaleni jinými problémy svých resortů, považovali problém drog ze svého pohledu za okrajový. MPK tedy pracovala na úrovni rad a sekretariátu. Hlavní rozhodovací pravomoci však měli ministři. Práce MPK byla vystavena kritice zejména ze strany regionů. Došlo i k vnitřním rozporům ve vedení. Ty vyvrcholily koncem roku 1995, kdy tehdejší předseda MPK ministr bez portfolia I. Němec odvolal z funkce generálního sekretáře MPK MUDr. Pavla Béma. Věc byla zpolitizována, a vláda se proto rozhodla k razantnímu řešení. Porada ministrů, svolaná z podnětu předsedy vlády, došla k závěru, že komise, kterou řídil jeden z členů vlády, neměla dostatečný mandát a neměla dostatečné

postavení u svých kolegů. Účastníci porady se přiklonili k názoru, že předsedou komise by měl být předseda vlády. Počátkem března 1996 se proto novým předsedou MPK stal místo I. Němce premiér Václav Klaus. Členy MPK se stali ministři vnitra, spravedlnosti, zdravotnictví a ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Ostatní členové vlády měli možnost se jednání MPK v případě zájmu zúčastnit.

Obdobně jako hledání akceschopnějšího složení MPK probíhalo i hledání úlohy sekretariátu MPK, který měl v různých obdobích rozličné kompetence a postavení. Optimálním řešením této situace mělo být začlenění sekretariátu MPK do struktury Úřadu vlády s jasně vymezenou pracovní náplní a pro státní správu s obvyklým označením jeho vedoucího.

Uplatňování protidrogové politiky státu na místní úrovni bylo i nadále zabezpečováno prostřednictvím protidrogových koordinátorů, jejichž metodické řízení bylo v odpovědnosti MPK.

MEZINÁRODNÍ ÚMLUVY A DOMÁCÍ LEGISLATIVA

Česká republika se stala signatářem všech hlavních protidrogových úmluv OSN (1961, 1971, 1988 a Protokolu 1972). Přijetí konvence či uzavření mezinárodní smlouvy je jedna věc a její účinné uvedení do praxe je věc druhá. Záhy se ukázalo, že legislativa ČR v řadě právních předpisů neodpovídá mezinárodním standardům, k nimž se hlásila. Aby mohla ČR těmto mezinárodním závazkům dostát a zároveň také dokázala účinně reagovat na rychle se zhoršující situaci na domácí drogové scéně, bylo nezbytně nutné provést rozsáhlé změny v legislativě týkající se drog a zpracovat novou komplexní právní úpravu problematiky omamných a psychotropních látek.

Trestné činy sankcionující nedovolenou výrobu a držení omamných prostředků a jedů byly jen s malými úpravami přejaty (z tr.z. č. 86/1950 Sb. ustanovení §§ 197 a 198) do trestního zákona č. 140/1961 Sb. Tato právní úprava, která umožňovala také postih přechovávání omamných prostředků pro svou potřebu, platila beze změny až do počátku devadesátých let, kdy novelou trestního zákona provedenou zákonem č. 175/1990 Sb. s účinností od 1.7. 1990 byla skutková podstata trestného činu nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 tr. zákona upravena tak, že se vztahovala nejen na omamné látky a jedy, ale i na psychotropní látky, což byl důsledek provedení Úmluvy o psychotropních látkách, a dále odstraňovala trestní postih přechovávání pro sebe. Podle novelizovaného znění muselo být přechovávání omamné nebo psychotropní

látky, ale i jedu vykonáváno pro jiného. Dále byly nově upraveny okolnosti podmiňující použití vyšší trestní sazby a podstatně zvýšeny trestní sankce v jednotlivých odstavcích¹².

Nově byla také upravena skutková podstata postihující výrobu, opatření nebo přechovávání předmětu způsobilého k nedovolené výrobě omamné nebo psychotropní látky nebo jedu podle § 188 tr.z., když byl do ní vedle předmětu způsobilého k nedovolené výrobě omamné látky nově zařazen i předmět způsobilý k nedovolené výrobě psychotropní látky, a zcela novým způsobem byly koncipovány i zvlášť přitěžující okolnosti vymezené v odstavcích 2 a 3.

Úmyslný ohrožovací trestný čin šíření toxikomanie podle § 188a tr. zákona směřuje k ochraně osob zejména z řad mládeže před rozšiřováním zneužívání návykových látek jiných než alkoholu.

V souvislosti s touto skutkovou podstatou byl v trestním zákoně upraven i pojem návykových látek, kterými se podle § 89 odst. 13 tr.z., nyní podle § 89 odst.10 tr.z., rozumí mimo alkoholu též omamné látky (například kokain, opium, morfin, heroin atd.), psychotropní látky (například amfetamin, efedrin atd.), a ostatní látky způsobilé nepříznivě ovlivnit psychiku člověka nebo jeho ovládací nebo rozpoznávací schopnosti nebo sociální chování (například různá ředidla, čistidla – trichloretylen, toluen atd.).

K podstatné změně v přístupu k řešení drogové problematiky došlo po poměrně bouřlivé diskusi, zda zavést trestnost držení drogy pro vlastní potřebu či nikoli. Úmluva z roku 1988 v čl.3 hlava 2, říká, že signatářské státy mají začlenit do své legislativy jako zločin (criminal) „držení, nákup či pěstování (possession, purchase or cultivation) omamných drog nebo psychotropních látek pro osobní potřebu (personal consumption) v případě, že tyto činy byly spáchány úmyslně a jestliže jsou v rozporu s ustanoveními Úmluvy z roku 1961, jejími dodatky nebo Úmluvou z roku 1971“. Státy tak měly učinit „v závislosti na svých ústavních principech a základním pojetí právního systému“ (subject to its constitutional principles and the basic concepts of its legal system). Termín subject znamená v angličtině rovněž „podřízený, podrobený, poddaný“. Úmluva z roku 1988 tak staví jako prioritní podmínky v dané zemi a až v druhém sledu navrhuje zavedení trestnosti držení drog, jestliže to tyto podmínky umožňují. Dávala tedy možnost jednotlivým státům posoudit, zda zavedení trestnosti držení drog je v souladu s jejich právními tradicemi či nikoliv. Výklad Úmluvy v tomto sporném bodě byl poměrně volný a poskytoval signatářským zemím značný operační

¹² Příručka ministerstva spravedlnosti ČR, 2002, svazek 65, kolektiv autorů

prostor – i přes některé pozdější snahy ústředních orgánů OSN hlavu 2 vyložit v restriktivním slova smyslu. Pro ČR tedy z přijetí Úmluvy z roku 1988 nevyplývala závazná povinnost zavést trestnost držení drog.

Přijetím novely trestního zákona provedené zákonem č. 112/1998 Sb. došlo k úpravě, byť v různé míře, téměř všech skutkových podstat, které primárně slouží k trestněprávnímu postihu pachatelů tzv. drogové trestné činnosti. Zásadní změnou bylo zařazení nové skutkové podstaty § 187a tr.z., která zavedla do trestního zákona trestnost držení drog pro vlastní potřebu. V té souvislosti došlo k upřesnění skutkových podstat trestných činů nedovolené výroby a držení omamných a psychotropních látek a jedů podle § 187 a § 188 tr.z., při současném podstatném zpřísnění trestních sankcí v těchto ustanoveních, rozšíření okolností podmiňujících použití vyšší trestní sazby u kvalifikovaných skutkových podstat těchto trestných činů a jejich zařazení mezi trestné činy, jejichž nepřekažení je trestné podle § 167 tr.z., došlo také k úpravě souvisejících přestupků na úseku ochrany před alkoholismem a jinými toxikomaniemi podle § 30 odst.1 písm.f), j) zákona o přestupcích.

ČINNOST POLICIE

Snižování nabídky spočívá v represi nezákonného obchodu s drogami. Hlavní úlohu v této oblasti sehrává resort vnitra, konkrétně pak Policie ČR a její specializované složky. Do konce roku 1989 výkonné složky policie specializované na tuto problematiku v podstatě neexistovaly. Záhy však u nás vzniklo několik institucí, které si činily nárok na dominantní postavení v oblasti drogové restrikce. Období let 1990 – 1993 bylo proto poznamenáno nejrůznějšími zmatky při potírání nelegálního obchodu s omamnými a psychotropními látkami – nejasnostmi kompetencí, struktur, vzájemných vazeb a odpovědností složek uvnitř resortu ministerstva vnitra. Drogami se zabývala Federální kriminální policie, Správa hlavního města Prahy, Protidrogová brigáda Federálního policejního sboru. Situaci dále znepráhledňoval Úřad pro narkotika, zřízený 9.12. 1991 jako centrální koordinační orgán represivních složek čtyř resortů – federálního ministerstva vnitra, ministerstva financí a ministerstev vnitra ČR a SR. Na jeho vybudování se významně materiálně i poradensky podílela Velká Británie. Úřad pro narkotika sice v podstatě naplňoval ideály ústředního orgánu, jak jej doporučuje Úmluva OSN z roku 1988 v prováděcí modelové legislativě, v praxi však kvůli mnoha okolnostem svoji koordinační a centrálně informační roli nevykonával. Výsledkem pak byl chaos a z něj plynoucí nekoordinovanost a zmatky v oblasti

příslušnosti a kompetencí. Toto období bylo navíc poznamenáno končícím federativním uspořádáním a obtížnou komunikací se slovenskou částí republiky.

Kvalitativně nový historický stupeň znamenal 1. leden 1993, datum vzniku České republiky, který současně přinesl i konec většině organizačních zmatků v oblasti policejního boje proti drogám. S konečnou platností došlo ke spojení všech výkonných operativních pracovišť Policie ČR a byla založena jednotná protidrogová centrála České policie – odbor drog začleněný do Ústředny kriminální policie. Odbor drog ÚOZZ ÚKP PP ČR stál na počátku roku 1994 jako vysoce produktivní a specializovaná protidrogová centrála policie České republiky. Měl za sebou desítky úspěšných akcí s vysokou mezinárodní prestiží. Plnil úkoly v oblasti potírání a předcházení drogové kriminality, a to jak na území České republiky, tak i na poli mezinárodní spolupráce v boji proti drogám.

Na základě pečlivé analýzy činnosti, výsledků a též z hlediska plnění usnesení vlády ČR č. 446 ze dne 18.8. 1993 se dotváří Odbor drog ÚKP PP ČR na silnou a výkonnou protidrogovou centrálu v České republice. Na přelomu let 1994/1995 proběhla reorganizace tehdejší Ústředny kriminální policie v nové útvary, z čehož nejpodstatnější změna byla akceptace analýzy nevyhovující existence dvou protidrogových policejních služeb na centrální úrovni a nevhodnost odtržení drogové analytiky od protidrogového výkonu. Vedení policie a resortu MV tedy opět velmi vhodně upravilo organizaci protidrogového výkonu policejní služby tím způsobem, že spojením úkolů a organizace NDIS a bývalého odboru drog ÚKP vytvořilo Národní protidrogovou centrálu, která se stala součástí samostatného Útvaru pro odhalování organizovaného zločinu Služby kriminální policie ke dni 1.1.1995.

K zajištění jednotného postupu při řešení boje proti toxikomanii byl vydán již v roce 1996 první závazný pokyn policejního prezidenta č. 28, který upravoval postup Policie České republiky na úseku boje proti toxikomanii.

Subjekty Policie České republiky na úseku boje proti toxikomanii byla odborná a specializovaná pracoviště služby kriminální policie, která odhalovala a dokumentovala protiprávní jednání související s toxikomanií, zjišťovala jeho pachatele, zabezpečovala základní úkoly včetně represivních a preventivních opatření, analýz, vyhodnocování, vedení evidenčních systémů a rozvíjela součinnost a spolupráci na úseku boje proti toxikomanii ve všech jejích formách.

V souvislosti s novelou trestního zákona, kam byla zahrnuta trestnost držení drogy pro vlastní potřebu byl vydán 9. prosince 1998 nový závazný pokyn policejního prezidenta č. 39, kterým se upravoval postup příslušníků Policie České republiky při odhalování protiprávních

jednání souvisejících s toxikomanií¹³. Závazný pokyn byl rozšířen o obecné úkoly útvarů Policie České republiky na úseku boje proti toxikomanii. V pokynu byla také zahrnuta i součinnost a spolupráce policistů služby kriminální policie s dalšími útvary a institucemi při plnění úkolů na úseku boje proti toxikomanii.

PROTIDROGOVÁ POLITIKA PO ROCE 2000

DROGY VE SPOLEČNOSTI

Nejčastěji užívanou drogou byla marihuana, ve velké míře pěstovaná na území ČR. Je pěstována „pod širým nebem“, ale i formou hydroponie (v živném roztoku pod umělým osvětlením). Importované konopné produkty pocházejí zejména ze severní Afriky a Asie. Ty se vyznačují vyšší koncentrací aktivní látky – tetrahydrocannabinolu. Podobná situace byla u hašiše. Na druhé místo patřil co do užívání pervitin - typicky česká droga metamfetaminového typu domácí provenience. V průběhu roku 2000 došlo k dalšímu nárůstu vývozu – zejména jeho krystalické formy – do zahraničí, zvláště do SRN. Třetí nejužívanější drogou byl heroin. Drogou se stále vzrůstající oblibou byla extáze, což potvrdilo i její množství zadržené v roce 2000 na hranicích. Zvýšený nárůst odhalených nelegálních dovozů ostatních halucinogenů, zejména LSD a hub psilocybe, potvrdil trvalý a zvyšující se zájem o ně.

Dnem 1.1.1999 vstoupila v platnost novela trestního a přestupkového zákona, upravená zákonem č. 112/1998 Sb., kterým se v ČR stalo přechovávání OPL pro vlastní potřebu trestným skutkem, což byla největší mediálně diskutovaná změna. Při prosazování změn daných novelou stanovil pokyn obecné povahy nejvyšší státní zástupkyně (č. 6 z roku 2000) orientační hodnoty malého množství a množství „ve větším rozsahu“ u nejčastěji zneužívaných druhů OPL. Tuto kvantifikaci převzala Policie ČR. Pravomocné rozsudky v případech nedovoleného nakládání s OPL podle § 187a již byly vyneseny. Okresní i krajské soudy se v odůvodněních opíraly o argumentace uvedené ve zmíněném pokynu. Docházelo tak k postupnému sjednocování i soudní praxe v otázce kvantifikace „množství většího než malé“.

DROGY A STÁT

Dne 23. října 2000 schválila vláda ČR hned dva významné dokumenty protidrogové politiky. První byl věcný záměr zákona o ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, který do vlády předložil ministr

¹³ Tento závazný pokyn nabyl účinnosti 1. ledna 1999.

zdravotnictví. Návrh zákona upravoval odpovědnosti a kompetence v protidrogové politice s přihlédnutím k probíhající reformě veřejné správy a k přenosu kompetencí na orgány krajů.

Současně vláda ČR schválila Národní strategii protidrogové politiky 2001 – 2004. Národní strategie zdůrazňovala nezbytnost společného postupu a zapojení všech složek společnosti, státních i nestátních subjektů v prevenci užívání drog a potlačování jejich nabídky, stejně jako odpovědnost občanů za kvalitu jejich života.

Přijetím uvedených materiálů se vláda ČR přihlásila k odpovědnosti za protidrogovou politiku i k základním zásadám, principům a cílům definovaným v Akčním plánu EU boje proti drogám na období 2000 - 2004.

Koordinací protidrogové politiky byla pověřena Meziresortní protidrogová komise vlády ČR jako její iniciační, poradní a koordinační orgán. Předsedou komise je premiér vlády, výkonným místopředsedou ministr vlády, členy jsou ministři zdravotnictví, práce a sociálních věcí, školství, mládeže a tělovýchovy, vnitra, spravedlnosti a obrany. Jedním z úkolů, které vyplývají ze Statutu komise, bylo i každoroční předkládání Zprávy o stavu a vývoji ve věcech drog v České republice za uplynulý rok.

Zpráva je sestavena z podkladů věcně příslušných resortů, okresních úřadů, zástupců nestátních neziskových organizací a odborných institucí.

Klíčovým výsledkem sekretariátu Meziresortní protidrogové komise v roce 2000 bylo zpracování Národní strategie protidrogové politiky 2001-2004, která byla schválena vládou dne 23. října 2000 usnesením č. 1045.

ÚKOLY VYPLÝVAJÍCÍ Z NÁRODNÍ STRATEGIE PROTIDROGOVÉ POLITIKY NA OBDOBÍ LET 2001 AŽ 2004

Národní strategie protidrogové politiky na období 2001 – 2004 byla projednána a schválena vládou ČR v období probíhající transformace veřejné správy. V návaznosti na postup transformace bylo třeba uložené úkoly a jejich realizaci přizpůsobovat a každoročně aktualizovat.

Pod záštitou MPK pokračoval v roce 2000 sběr dat pro výzkumnou studii „Průběžná analýza dopadů nové drogové legislativy“. Byly prezentovány informace k projektu ESPAD 1999 za ČR (Evropská školní studie užívání návykových látek mezi dospívajícími).

Svým usnesením č. 643 ze dne 19. června 2002 rozhodla vláda zřídit v České republice Národní monitorovací středisko pro drogy a drogové závislosti. Součástí usnesení bylo i schválení změny názvu stávající “Rady vlády – Meziresortní protidrogové komise” na

“Radu vlády pro koordinaci protidrogové politiky”. Hlavním důvodem pro tuto změnu bylo systémové sjednocení poradních orgánů vlády (včetně sjednocení jejich názvů), k nimž vláda v době svého působení přistoupila.

LEGISLATIVA

Ministerstvo zdravotnictví zpracovalo návrh věcného záměru zákona o ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami, který byl 23. října 2000 schválen vládou.

Pokud se týká legislativních návrhů, probíhala na úrovni ministerstev a vlády jednání k novelizaci zák. č.167/1998 Sb. v platném znění o návykových látkách. V roce 2000 předložilo MZ čtvrtou novelu k zákonu č.167/1998 Sb., o návykových látkách a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon č. 167/1998 Sb.), s cílem aplikovat rozhodnutí Komise OSN pro omamné látky (březen 2000) o zařazení látky norefedrin do přílohy č. 9 (prekursory) k zákonu č. 167/1998 Sb. Jako reakce na rozhodnutí Rady EU 1999/615/JHA ze dne 13. 9.1999 předložilo MZ pátou novelu, kterou byla látka 4-MTA (4-methylthioamfetamin) jako nová psychotropní látka zařazena do přílohy č. 4 zákona č. 167/1998 Sb.

Vláda uložila svým usnesením č. 1177 ze dne 14. listopadu 2001 k Analýze dopadů novelizace drogové legislativy přijmout opatření, jejichž cílem bylo zvýšení efektivity protidrogové politiky. Jedním ze schválených úkolů byl návrh legislativně rozdělit drogy do 2 respektive 3 (do 2 kategorií dělí drogy např. Španělsko, Nizozemsko, do 3 kategorií - např. Velká Británie, do 4 kategorií - např. USA) kategorií podle míry jejich zdravotní a společenské nebezpečnosti - tj. podle negativních zdravotních a společenských dopadů v důsledku jejich (zne)užívání.

Další jednání směřovala k rekodifikaci trestního zákona u drogových paragrafů. K některým změnám v roce 2002 již došlo, zejména pokud se týká § 188a tr. zákona – šíření toxikomanie, kde byl výčtem rozšířen okruh způsobů šíření toxikomanie.

ČINNOST POLICIE

Na měnící se situaci na drogové scéně reagovala i policie České republiky. Byla připravena novela závazného pokynu policejního prezidenta č. 39 z roku 1999 a tak dne 12. června 2001 nabyl účinnosti závazný pokyn policejního prezidenta a ředitele úřadu vyšetřování č. 64, kterým se upravoval postup vyšetřovatelů Policie České republiky a

příslušníků Policie České republiky při odhalování a dokumentování protiprávních jednání souvisejících s drogovou kriminalitou.

Závazný pokyn upravil postup policistů při odhalování a dokumentování protiprávních jednání souvisejících s drogovou kriminalitou tak, aby při provádění úkonů na úseku odhalování a dokumentování protiprávních jednání souvisejících s drogovou kriminalitou policista přihlédl ke zvláštnostem v reakcích a jednáních osob podezřelých z takovýchto protiprávních jednání (sklony k agresivitě, útěku, sebepoškozování apod.). Při kontaktu s těmito osobami aby dbal zvýšené ostražitosti, postupoval uvážlivě, a k jejich střežení přibral potřebný počet sil a prostředků.

V tomto pokynu byla rovněž upravena manipulace se zajištěnými, vydanými, odňatými, zaměněnými nebo skladovanými věcnými důkazy, se kterými policisté, vyšetřovatelé a pověření pracovníci nakládají podle zvláštního právního předpisu.

Reakcí na pokračující změny drogové scény byla i další novela závazného pokynu policejního prezidenta a tak je v současné době činnost Policie České republiky v souvislosti s drogovou kriminalitou upravena závazným pokynem policejního prezidenta č. 102 ze dne 2. září 2003.